

Foto: Lars Olav Lillebø

Halsa kommune

En samfunnsanalyse

MARIT O. NYGAARD, LARS UELAND KOBRO OG KNUT VAREIDE

Notat 28 - 2013

Tittel: Halsa kommune - en samfunnsanalyse
TF-notat nr: 28:2013
ISBN 978-82-7401-649-1
Forfatter(e): Marit O. Nygaard, Lars Ueland Kobro og Knut S. Vareide
Dato: 20. desember 2013
Framsidedfoto: Lars Olav Lillebø. (Originalmotivet er her speilvendt)
Prosjekt: Halsa kommune – En samfunnsanalyse
Prosjektnr.: 20130580
Prosjektleder: Lars Ueland Kobro
Oppdragsgiver: Halsa kommune

Spørsmål om dette notatet kan rettes til:

Telemarksforskning
Postboks 4
3833 Bø i Telemark
Tlf: +47 35 06 15 00
www.telemarksforskning.no

Marit Owren Nygaard er samfunnsøkonom fra Universitetet for miljø- og biovitenskap i Ås. Hun har tolket og kommentert tallgrunnlaget i rapporten. nygaard@tmforsk.no

Knut Vareide er sosialøkonom fra Universitetet i Oslo. Vareide har fremskaffet det meste av tallgrunnlaget og utviklet analysedesignet. vareide@tmforsk.no

Lars U. Kobro er statsviter fra Universitetet i Bergen. Kobro har ledet den deltakerbaserte delen av arbeidet og koordinert forskerinnnsatsen. kobro@tmforsk.no

Forord

Telemarksforskning har høsten 2013 arbeidet med en medvirkningsbasert samfunnsanalyse for Halså kommune. Arbeidet er en del av Halså kommunes LUK-arbeid. Analysearbeidet har beveget seg framover på to bein – det ene er et forskningsbasert tallanalysearbeid og den erfaringsbaserte kunnskap som personer og miljøer i Halså selv besitter. En medvirkningsbasert prosess med to såkalte «kunnskapskilde-møter» og et åpent folkemøte («framtidswerksted»), utgjør det andre benet. Dette notatet er dokumentasjonen av både tall og prosess.

Innholdet i dette notatet er gradvis utviklet og gjort kjent for miljøet i Halså, slik at kunnskapsgrunnlaget og lokale erfaringer har hatt mulighet for å utvikles i samspill underveis i prosjektet.

Notatet er i vesentlig grad utarbeidet med tallanalyser utført av Knut Vareide, videre bearbeidet og kommentert i teksten av Marit O. Nygaard. Undertegnede har sammen med sistnevnte, stått ansvarlig for den deltakerbaserte prosessen, og dessuten vært prosjektleder for arbeidet samlet sett.

Bø, 20. desember, 2013.

Lars U. Kobro

Prosjektleder

Innhold

Sammendrag	7
1. Programteori	9
1.1 Med mennesker i sentrum.....	9
2. Befolkning	12
2.1 Folketallet.....	12
2.2 Befolkningsutviklingen, dekomponert	13
2.3 Relativ utvikling	13
2.4 Relativ flytting.....	14
2.1 Nasjonale trender	15
3. Arbeidsplasser	17
3.1 Relativ vekst i næringslivet	18
3.2 Bransjer	20
3.3 Lokaliseringskvotienter.....	20
3.4 Bransjestrukturens betydning	21
3.5 Næringstyper i Norge	22
3.5.1 Halsas næringsliv	23
3.5.2 Basisnæringer i Norge	24
3.5.3 Basisnæringer i Halsa	25
3.5.4 Besøksnæringer i Norge	26
3.5.5 Besøksnæringer i Halsa	27
4. Pendling og arbeidsmarkedsintegrasjon	28
4.1 Utpendling	28
4.2 Innpendling	28
4.3 Samlet pendling	29
4.4 Arbeidsmarkedsintegrasjon.....	29
5. Sammenhengen mellom flytting og arbeidsplassvekst	30
5.1 Hva styrer flyttestrømmene?.....	31

6. Et oppsummerende oversiktsbilde.....	35
6.1 Fargekoder	35
6.2 Arbeidsplassvekst	36
6.3 Strukturelle faktorer	36
6.4 Endogene faktorer	36
6.5 Flytting	37
6.6 Andre flyttefaktorer og bostedsattraktivitet	38
7. Deltakende prosess.....	39
7.1 Hva skaper stedlig attraktivitet?	39
7.2 To kunnskapskildemøter og et framtidswerksted	40
7.2.1 Første kunnskapskildemøte	41
7.2.2 Framtidswerksted	42
7.2.3 Andre kunnskapskildemøte	44
7.3 Framtidig utviklingsarbeid.....	46

Sammendrag

Notatets del 1; kapittel 1 – 6 er en statistisk basert samfunnsanalyse av Halsas. Del 2, kapittel 7, er dokumentasjon av den deltakerbaserte prosessen i Halsas kommune.

Tallenes tale er klar – Halsas kommune opplever sterk befolkningsnedgang. Mens Norges befolkning økte med 12,8 prosent mellom 2000 og 2012, ble Halsas befolkning redusert med 11,2 prosent. Nedgangen i folketallet kan dekomponeres både til høy negativ innlands nettoflytting og negativ fødselsbalanse. En positiv utenlandsk nettoinnvandring bidrar til å dempe befolkningsreduksjonen noe.

Halsas har hatt også hatt en nedgang i antall arbeidsplasser i samme periode. Antall arbeidsplasser er redusert med 14 prosent siden 2001. Spesielt i privat sektor har nedgangen vært stor, selv om det også har vært nedgang i offentlig sektor.

De fleste arbeidsplassene i det private næringslivet i Halsas er knyttet til industri, landbruk og fiske. Dette er bransjer som også opplever nedgang i antall sysselsatte på landsbasis.

Mens veksten i antall arbeidsplasser i Norge hovedsakelig har skjedd innenfor teknologiske tjenester, er det per 2012 kun fire arbeidsplasser innenfor denne næringstypen i Halsas. Halsas har derfor en krevende næringsstruktur i forhold til nasjonale trender.

Det er en sterk sammenheng mellom nettoflytting og arbeidsplassvekst i Norge. Variasjoner i sysselsetting forklarer i stor grad, men ikke alene, stedsvis befolkningsutvikling. Til tross for negativ arbeidsplassutvikling, så blir flere boende i Halsas enn hva man skulle forvente. Dette betyr i så fall at det er flere faktorer «på siden» av arbeidsplassutviklingen, som bidrar positivt til flyttebalansen.

Tallene fra analysearbeidet er fortløpende brukt som kunnskapsgrunnlag for en deltakende prosess i Halsasamfunnet. En arbeidsgruppe med femten representanter for lokalsamfunnet har vært sammen i to arbeidsmøter, foruten at det ble arrangert et åpent «framtidswerksted» i november, på Halsas skole. 70 personer møtte til den anledningen.

Prosesen førte til at det ble produsert en rekke konkrete ideer til videre veivalg for kommunen på bakgrunn av kvalifisert kunnskap om hvor skoen trykker for Halsas. Den deltakende prosessen sammen med funn i samfunnsanalysen førte til at tyngdepunktet lokalt ble skiftet over fra å vite hvor i skoen det trykker, til en større trygghet for hvor i skoen man i framtiden skal sette trykket.

1. Programteori

En programteori går i korthet ut på å forklare med vitenskapelig holdbarhet hvordan ting henger sammen. Dette kapittelet viser en modell for en programteori for attraktive lokalsamfunn. Mer utfyllende rapporter hvor programteorien presenteres mer detaljert, finnes på www.telemarksforskning.no.

1.1 Med mennesker i sentrum

Folk skaper steder. I vår forståelse av temaet stedsutvikling tar vi utgangspunkt i at et sted er nettopp et sted, fordi det bor mennesker der. Tradisjonelt har det bodd folk på steder der det har vært mulig å livnære seg. De fleste steder i Norge er skapt fordi det har vært naturgitte eller andre forutsetninger for å drive næring der. Landbruk i bakkene ned mot Mjøsa, sagbruk i energistrømmen fra Glomma i Sarpsborg, smelteverk med energi fra vannfall i Odda og fiske i sjøen utenfor utallige fiskevær som vokste opp langs kysten av Norge. Også Halså er et sted som vokste opp, dels med maritim industriproduksjon i Valsøybotn, og dels med landbruk/beite og skogsdrift en rekke steder i kommunen. Det er ikke slik at folk bosatte seg rundt omkring i Norge på steder som de syntes var spesielt vakre – selv om mange steder naturligvis er det. Halså er ett av dem, men stedets estetiske kvaliteter eller tilgang på natur og friluftsliv, var altså ikke tilstrekkelig grunnlag for et samfunn å utvikle seg på.

Vi starter altså vår analyse med å fokusere på stedets innbyggertall – hvorfor har det bodd folk her, og hvorfor skal det bo folk her i framtiden? Vi kan dekomponere befolkningsutviklingen i fødselsbalanse og nettoflytting. Personer som ikke flytter ut, men i stedet blir boende, kanskje til tross for at de har mistet sitt arbeid på stedet, inngår med andre ord i nettoflyttetallet.

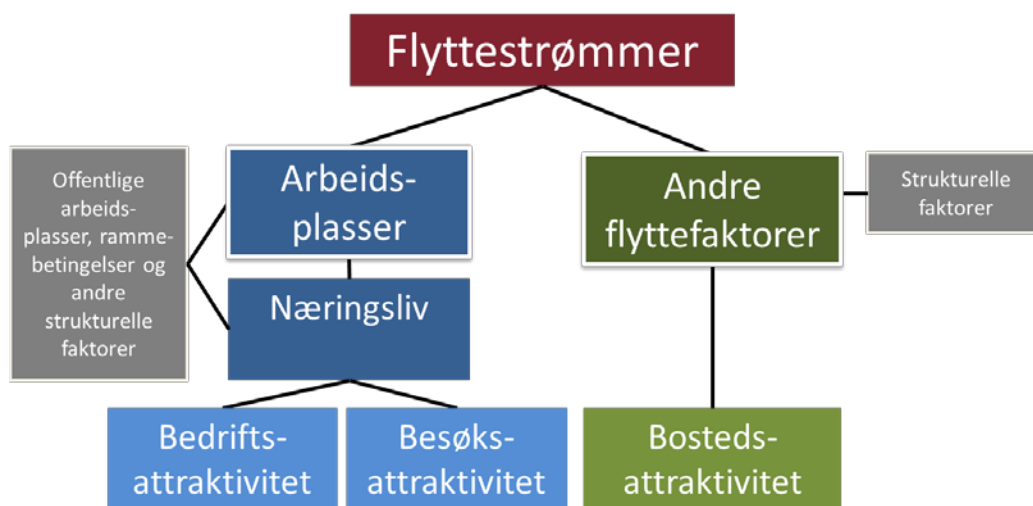
Fødselsbalanse handler om forholdet mellom fødsler og død. Det er naturlig at kommunen driver helsestell og omsorg, men de kan likevel ikke forhindre at befolkningen dør – på sikt... Frukthetsstimulerende tiltak ligger også litt på utsiden av kommunens normale handlingsrom, det eneste tiltaket som er relevant i denne sammenhengen, er å holde på den kvinnelige befolkningen i fruktbar alder, og tiltrekke seg flere av samme slaget. Det er i så fall flyttestrategiske overveielser, hvilket bringer oss til den egentlige starten på programteori for attraktivitet – forbedret flyttebalanse.

Vi begynner analysen av å avdekke mekanismene bak et steds flyttebalanse med å skille mellom arbeidsplassutvikling som en tydelig drivkraft bak flytting, og andre flyttefaktorer – se figur 1. Arbeidsplassutviklingen er sortert til venstre i blå bokser, andre flyttefaktorer til høyre i grønne.

Strukturelle forhold, illustrert i grå bokser, har stor betydning for flyttestrømmene til et sted. Vi kommenterer dette konkret for Halsås vedkommende, lenger ut i rapporten.

Arbeidsplassutviklingen splittes som vi ser opp i offentlige arbeidsplasser som anses som en eksogen faktor – eksogene faktorer er forhold som ligger utenfor det lokale handlingsrommet å arbeide med og påvirke. De er ikke upåvirkbare, som f.eks. plassering av en videregående skole – men de avgjøres ikke lokalt. Det samme gjelder andre fylkeskommunale eller statlige arbeidsplasser. Utvikling av arbeidsplasser i kommunal sektor er stort sett en funksjon av stedets størrelse. Det er ikke naturlig å tenke seg at en kommune kompenserer nedgang i privat sektor ved å bygge ut kommunale arbeidsplasser. Lokale debatter om privatisering av offentlige tjenester påvirker heller ikke modellen mye, fordi arbeidsplasser i privat sektor er i realiteten substitutter for offentlige arbeidsplasser; private sykehjem, barnehager, skoler etc. plasserer vi utenfor den fargede modellen, slik at det i realiteten er det konkurranseutsatte næringslivet som beregnes inn.

Men også utviklingen av det konkurranseutsatte næringslivet er preget av strukturelle forhold. Det strukturelle forholdet som sterkest påvirker det lokale næringslivet er *bransjesammensetting*. Det har i mange år vært vekst i den i den «oljesmurte» delen av norsk økonomi. Det er imidlertid de delene av denne økonomien som er arbeidskraftintensiv, som skaper de beste forutsetningene for et *sted* å vokse. Oljerelaterte tekniske tjenester, ingeniørtjenester, rådgivning, etc. vokser. Landbruksnæringen, den tradisjonelle industriproduksjonen, og overnattingsnæring, er eksempler på bransjer som har hatt redusert sysselsetting i en årrekke. Vi kan registrere hver enkelt kommune – også Halså – i dette bildet, og fastslå om stedet har en *forventet*, *bedre* eller *svakere* utvikling enn det de strukturelle forholdene tilsier.

Figur 1: Modell for en programteori for attraktivitet

Vi deler det stedlige næringslivet i to – de to nederste blå boksene. På den ene siden har vi det konkurranseutsatte næringslivet som produserer varer og tjenester til markeder utenfor regionen. Dette er naturligvis eksportnæringer innenfor fisk og skipsfart, men det er også næringer som «eksporterer» til markeder utenfor regionen, slik som

husdyrproduksjon, annet landbruk og verkstedsnæring. Den andre næringsgruppen er besøksnæringer som naturligvis er all turistvirksomhet i overnatting og servering, men det er også opplevelser, sport og aktiviteter – og fremfor alt; handel. All detaljhandel i butikk er en besøksnæring – den er avhengig av at kunden besøker handelsstedet. Internetthandel faller derfor utenfor denne gruppen.

Hvis kommunen (eller regionen) har en sterkere utvikling enn hva de strukturelle faktorene gir av betingelser, har kommunen positiv attraktivitet. Strukturelle påvirkninger og egen innsats gir seg imidlertid utslag på ulike områder. Noen har en svakere utvikling av arbeidsplasser, men en bedre befolkningsutvikling enn hva arbeidsplassutviklingen skulle tilsi. Da sier vi at de har positiv bostedsattraktivitet. Noen har bedre utvikling av sysselsetting i en eller begge næringsgruppene, enn strukturforutsetninger skulle tilsi. Da har de i tilfelle positiv bedrifts- eller besøksattraktivitet – eller begge deler.

Vi skal nå se nærmere på de ulike komponentene i modellen, med tall og utviklingstrekk fra Halså kommune.

2. Befolkning

Befolkningsutviklingen er den mest betydningsfulle indikatoren for regional utvikling. Det er folk som skaper steder. Befolkningsutviklingen oppsummerer totaliteten i den lokale utviklingen, og er et resultat av vekst i arbeidsplasser i privat og offentlig virksomhet, egenutviklede tiltak og aktiviteter, og strukturelle forhold.

2.1 Folketallet

Folketallet i Halså er redusert fra 1 815 ved utgangen av tredje kvartal i 2000 til 1 591 ved utgangen av tredje kvartal i 2013. Det er en reduksjon på 224 personer.

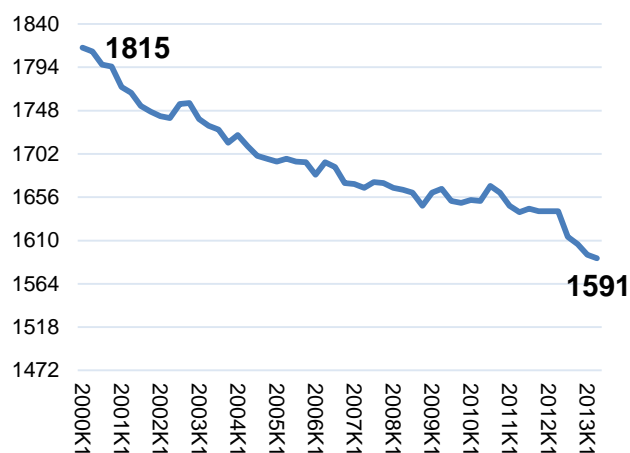
I samme periode har folketallet i Norge hatt en historisk høy vekst. Mellom 2000 og 2013 har folketallet i Norge økt med 572 778 personer, godt over en halv million mennesker.

Siden folketallet i Halså kommune i utgangspunktet er lavt, vil små endringer i folketallet gi store prosentvise utslag. Derfor må man tolke statistiske funn fra Halså kommune med aktsomhet.

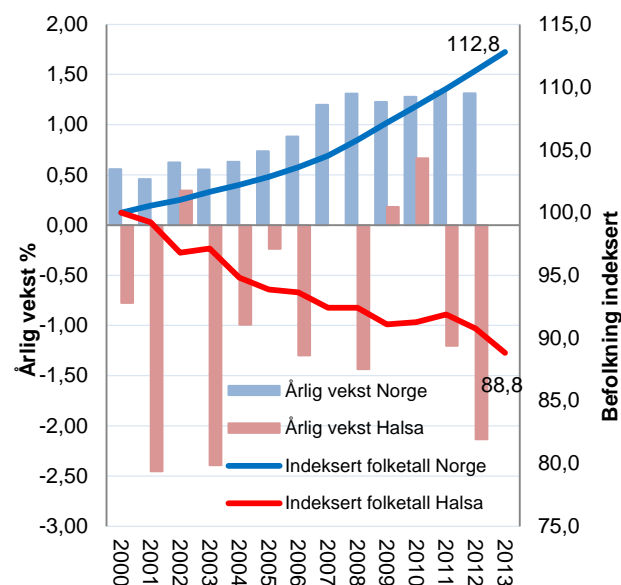
I figur 3 viser stolpene den årlige folketallsutviklingen i Norge og i Halså mellom 2000 og 2013. De blå stolpene viser at det har vært positiv vekst i Norge hvert år siden 2000. Den årlige befolkningsutviklingen i Halså, røde stolper, har vekslet noe mellom å være positiv og negativ. Etter 2010 har den vært negativ.

Linjene i figur 3 viser den indekserte utviklingen. 2000-nivået er satt til å være lik 100, og høyre akse viser verdiene.

Norge har hatt en befolkningsvekst på 12,8 prosent, mens Halså har hatt en befolkningsnedgang på 11,2 prosent i samme periode.

Figur 2: Befolkningsutviklingen i Halså

Figur 3: Venstre akse viser årlig vekst i Halså og Norge. Høyre akse viser indeksert befolkningsutvikling i Norge og Halså, der 2000-nivået er satt til 100.

2.2 Befolkningsutviklingen, dekomponert

Det kan være nyttig å dele endringene i befolkningen i tre komponenter: Innenlands nettoflytting, netto innvandring og befolkningens fødselsoverskudd. I figur 4 har vi illustrert hvordan disse tre komponentene har bidratt til befolkningsutviklingen i Halså.

Halså hadde positivt fødselsoverskudd i perioden 2006 – 2007, mens det ellers har vært negativt.

Norge har opplevd en historisk høy grad av innvandring etter utvidelsen av EØS-området i 2007. Halså har fått noe av denne innvandringen. Nettoinnvandringen har vært positiv siden 2004. I 2008 var innvandringen på over 1 prosent av folketallet i Halså. Det er som sagt hovedsakelig utvidelsen av EU østover, med fri bevegelse av arbeidskraft som har ført til den sterke økningen.

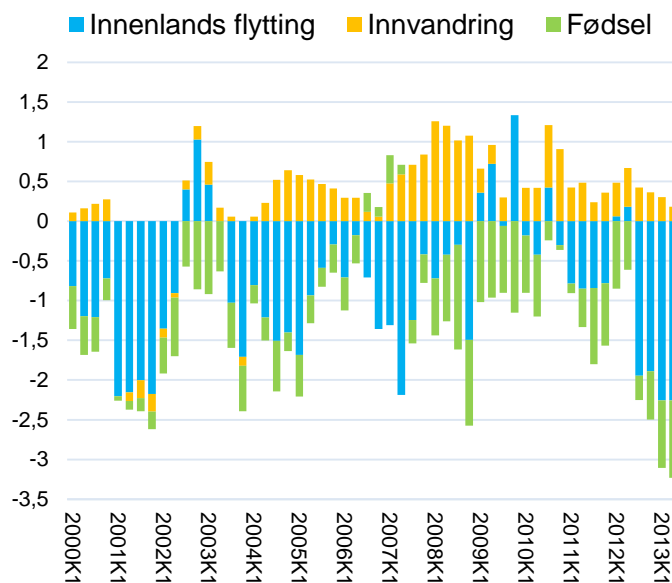
Den innenlandske flyttingen fra andre kommuner har vekslet mellom å være positiv og negativ, men det dominerende trekket er på minussiden. Det flytter med andre ord flere folk ut fra Halså til andre norske kommuner enn andre veien.

2.3 Relativ utvikling

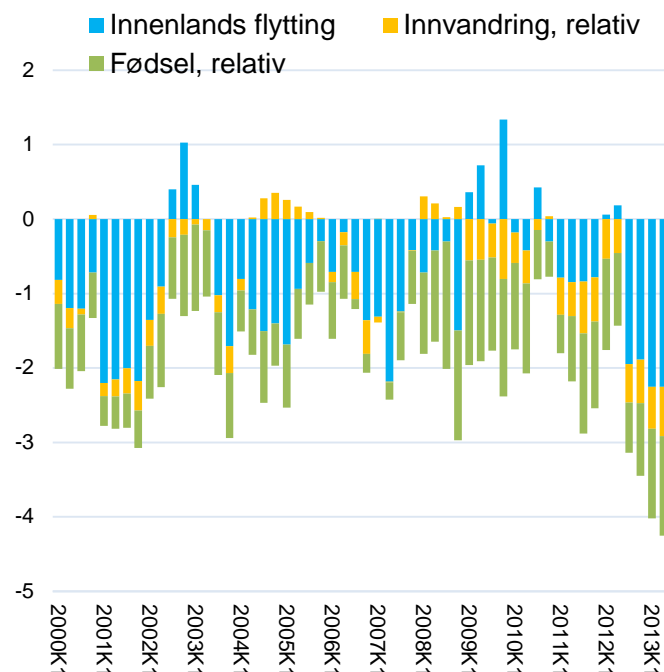
Det er ofte interessant å se på hvordan befolkningsutviklingen på et sted avviker fra gjennomsnittet for Norge. Vi ser da på *relativ utvikling*. Relative tall for Halså er vist i figur 5. Vi ser at de ulike komponentene i befolkningsutviklingen i Halså, med få unntak, avviker negativt fra landsgjennomsnittet.

I perioden 2004-2006 og i 2008 kom det relativt sett flere innvandrere til Halså enn til landet som helhet. Siden 2009 har det kommet relativt færre innvandrere til Halså.

Både nivået på fødselsoverskuddet og på nettoinnvandringen er relativt sett lavere i Halså enn i Norge samlet sett.

Figur 4: Prosentvis endring i befolkningen i Halså siste 12 måneder for hvert kvartal etter 2000, dekomponert.

Figur 5: Relativ vekst, dvs. forskjell mellom prosentvis vekst i Halså og Norge, dekomponert.

2.4 Relativ flytting

Vi vil videre fokusere spesielt på nettoflyttingen, inkludert innvandring. Den størrelsen er etter våre vurderinger den viktigste indikatoren for steders samlede attraktivitet. Det er mest praktisk å se på den relative nettoflyttingen, der vi trekker *fra* Norges samlede netto innvandring.

Tabell 1: Normalisert nettoflytting inkludert innvandring til kommuner i Møre og Romsdal.

Rang	Kommune	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Prog snitt	Trend
18	Skodje	-0,3	0,6	-0,5	-1,1	0,5	0,2	0,1	1,2	1,9	-0,2	1,7	1,0	0,5	0,8	0,16
23	Ulstein	-0,4	-0,3	-0,5	-0,4	-0,7	-1,3	-0,7	0,2	0,5	4,1	2,3	-0,4	-0,1	0,7	0,23
42	Giske	0,0	-0,1	0,0	0,2	-0,9	-0,5	-0,8	0,4	0,2	0,6	0,5	0,7	1,5	0,5	0,19
52	Ørskog	1,1	-0,7	-1,0	0,1	0,3	-1,5	-0,8	0,6	0,4	-1,3	-1,3	2,6	1,7	0,3	0,18
90	Sula	-0,5	1,5	0,5	-0,2	0,6	-0,3	-0,6	-0,2	0,4	0,4	0,2	0,2	0,2	0,1	0,04
96	Ålesund	0,0	-0,3	0,0	0,1	-0,2	0,4	0,5	-0,2	-0,2	0,1	0,2	0,2	0,0	0,1	0,00
102	Kristiansund	0,3	-0,4	0,2	-0,3	-0,6	0,0	-0,3	-0,3	0,2	0,4	0,3	-0,2	0,2	0,0	0,07
104	Stordal	0,6	-4,6	-3,0	-3,3	3,1	-1,4	-1,5	-1,6	0,2	2,6	-1,6	0,0	1,0	0,0	0,18
119	Molde	-0,4	-0,2	-0,1	-0,2	-0,3	-0,6	-0,2	-0,8	-0,1	-0,2	0,1	0,3	0,4	0,0	0,08
137	Aukra	-0,8	1,2	0,1	-0,1	-1,1	0,7	0,3	-0,3	-0,9	-0,5	0,1	0,1	0,3	-0,1	0,04
143	Sande	-1,7	-1,0	-1,4	0,0	-1,4	-1,9	-1,0	-1,4	0,6	-1,2	3,6	-1,9	0,6	-0,1	0,18
146	Hareid	-0,4	-0,1	-1,4	-1,9	-1,0	-1,3	0,5	0,6	0,0	-0,5	0,5	-0,5	-0,2	-0,1	0,15
151	Herøy	-0,8	-0,2	-0,8	-0,6	-0,4	-1,1	-1,1	-0,7	-1,2	-0,6	0,7	0,6	0,3	-0,2	0,16
154	Volda	-0,3	-0,5	-0,3	0,2	-1,0	-1,1	-0,6	-0,2	-0,1	-0,4	0,1	-0,5	0,5	-0,2	0,08
156	Averøy	-0,3	-0,5	0,5	-0,7	-0,8	-2,0	-0,5	-0,2	0,0	-0,2	-0,1	0,1	0,1	-0,2	0,14
168	Midsund	-1,0	-1,2	0,3	-3,2	0,3	-1,1	-1,1	-1,3	0,4	0,5	-0,4	0,4	-0,4	-0,3	0,22
182	Fræna	-0,1	-1,6	-1,1	0,4	-0,1	-0,2	-0,4	-0,4	-0,6	-0,4	-1,1	0,4	-0,1	-0,3	-0,04
190	Vestnes	-1,1	-1,0	-0,3	-0,9	-0,9	0,1	-1,0	-0,4	-0,5	-0,4	-0,9	-0,1	0,4	-0,3	0,09
197	Haram	-0,1	-0,4	-0,3	-1,0	-1,4	-1,3	-1,1	-0,7	-0,1	-0,5	0,5	0,2	-0,5	-0,4	0,16
219	Smøla	-0,6	-2,7	-2,1	-0,7	-1,8	-0,5	-1,4	-2,0	-0,8	0,7	-1,0	1,4	-0,7	-0,4	0,17
225	Rindal	-0,7	0,4	-0,8	-0,1	-0,9	-0,4	-1,0	-0,7	-0,6	-0,3	0,2	0,6	-1,7	-0,5	0,01
228	Tingvoll	-0,3	0,7	-0,1	-1,0	-0,6	0,1	-0,8	-0,6	-1,6	-0,5	-0,7	0,6	-0,4	-0,5	0,06
231	Aure	-0,8	-0,8	-1,0	-0,2	-1,4	-1,0	-2,2	0,0	-1,1	-1,3	0,1	-0,6	0,7	-0,5	0,13
255	Eide	0,0	0,9	-2,0	0,9	-0,8	0,3	-0,6	-1,2	-2,8	0,9	0,1	-1,1	-0,5	-0,6	-0,07
274	Rauma	0,0	-0,6	-0,9	-0,1	-0,2	-0,1	-0,6	-0,3	-0,9	-0,1	-1,0	-0,9	-0,8	-0,6	-0,09
275	Sandøy	-0,7	-0,6	-1,3	-1,4	-0,8	-0,8	0,4	-0,4	1,7	0,0	0,6	-1,9	-2,7	-0,6	-0,07
281	Stranda	-0,9	-0,4	-0,3	-1,7	-1,4	-1,6	-1,4	-0,4	-1,0	-0,7	0,4	-0,6	-0,6	-0,7	0,17
294	Ørsta	-0,6	-1,0	-0,6	-0,2	-1,0	-0,5	-1,6	-1,0	-0,7	0,3	-0,8	-0,9	-0,7	-0,7	0,01
305	Sykkylven	0,4	0,0	-1,2	-0,5	-0,8	-1,0	-0,5	-0,6	-0,1	-1,1	-0,5	-1,2	-0,9	-0,8	-0,04
335	Sunnadal	0,5	-1,1	0,3	-0,5	-0,6	-1,1	-0,2	-0,2	-1,0	-1,1	-1,1	-1,8	-0,3	-0,9	-0,06
351	Surnadal	-0,5	-0,1	-0,4	-0,1	-1,3	-1,0	-1,2	-0,8	-1,0	-1,1	-1,0	-0,6	-1,0	-1,0	-0,02
370	Halsa	-0,7	-2,6	0,8	-2,1	-1,0	-0,3	-1,8	-0,4	-1,3	0,5	-0,1	-1,4	-2,5	-1,0	0,01
398	Nesset	-0,7	-0,5	-0,4	-1,2	-0,4	-1,5	-1,5	-1,6	-0,4	-0,7	-3,1	-0,5	-1,1	-1,2	-0,02
399	Norddal	-0,8	-2,1	-0,8	-2,7	-1,3	-0,5	-0,3	-3,7	0,5	0,8	-2,8	-2,0	-1,0	-1,2	0,04
408	Gjemnes	-0,9	-1,6	0,6	-0,6	0,8	-1,4	-1,6	-1,3	-1,4	-1,6	-1,3	-0,9	-1,7	-1,3	-0,13
424	Vanylven	-2,0	-0,8	-2,3	-1,8	-1,8	-2,8	-1,5	-0,8	-2,0	-0,9	-1,8	-1,4	-2,3	-1,7	0,02

Den første kolonnen i tabellen ovenfor, angir kommunenes rangering blant de 428 kommunene i landet med hensyn til progressivt gjennomsnitt. Tallverdien for denne størrelsen står i kolonnen nest lengst til høyre. Det

progressive gjennomsnittet er et gjennomsnitt for de ti siste årene, hvor de siste årene er vektet høyere enn tidligere år. Vi er mest opptatt av å finne ut hvordan situasjonen for kommunen er nå (kort tid tilbake).

De kommunene som er rangert i variasjoner av blått, har et netto-flyttetall som er *over* mediankommunen i rangering av progressivt gjennomsnitt. De hvite cellene viser flyttetall som er omtrent *likt* med mediankommunen, mens variasjoner av rødt, har et flyttetall som er *lavere* enn mediankommunen. Dess sterkere farge, dess lengre unna medianen.

Halsa er rangert som 370 av Norges 428 kommuner i relativ flytting. Det vil si at det er 58 kommuner i Norge som har hatt lavere relativ flyttebalanse enn Halsa de siste ti årene, og det er 369 kommuner som har hatt en høyere relativ flyttebalanse de siste ti årene.

Kolonnen lengst til høyre viser at trenden for Halsa er positiv. Det kan indikere at befolkningsnedgangen kan være noe på retur, selv om historiske tendenser i realiteten sier lite eller ingenting om framtiden. Vi ser at cellen for siste år er hvit, det betyr at situasjonen er omtrent lik mediankommunen.

2.1 Nasjonale trender

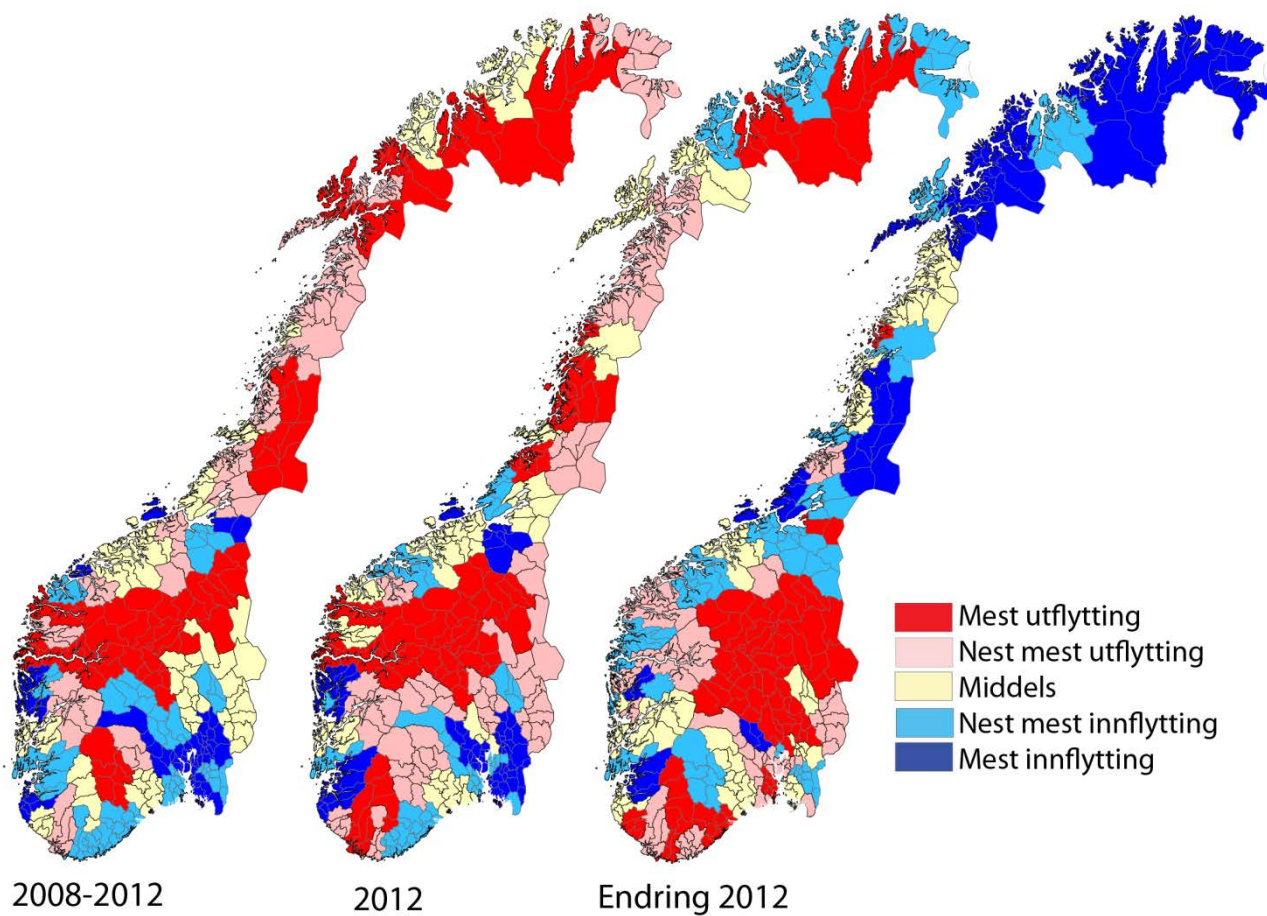

Det er ofte hensiktsmessig å se på utviklingen i Norge *regionvis*, når vi skal se etter mønstre for utvikling i Norge. I kartene nedenfor har vi illustrert den regionale utviklingen i nettoflyttingen i Norge, inkludert netto innvandring.

Regionene rundt de største byene har, som vi ser i kartene på neste side, i en årrekke hatt høy netto innflytting. Det gjelder også den siste femårsperioden. I 2012 ser vi imidlertid at regioner helt i nord har hatt over middels netto innflytting. Det er et nytt trekk.

Når vi ser på forskjellen mellom flyttemønstrene i 2012 og den siste femårsperioden trer det fram et ganske tydelig mønster. Nesten alle regionene nord for Dovre har fått en klart bedre nettoflytting enn tidligere, mens store deler av Østlandet og Agder har svakere netto innflytting enn tidligere. Mange regioner på Vestlandet er også i framgang, med løft i nettoflytting.

Områdene rundt Kristiansund, inkludert Halsa, har vært preget av middels netto inn- og utflytting i hele perioden.

Figur 6: Variasjoner mellom regionene med hensyn til nettoutflytting, første i den siste femårsperioden, dernest i 2012, og til slutt differansen mellom nettoutflyttingen i 2012 og de fem foregående årene.

3. Arbeidsplasser

Arbeidsplassutviklingen er en viktig indikator for regional utvikling. Det er den mest sentrale enkeltfaktoren for forklaring av flyttemønstre mellom kommuner og regioner. Arbeidsplasser finnes i både offentlig og privat sektor, men det er gjerne sterkest interesse for arbeidsplassene i privat sektor. Det er derfor privat sektor som oftest er gjenstand for arbeid med lokal næringsutvikling.

I Halså var det 662 arbeidsplasser ved slutten av 2012. Antall arbeidsplasser er redusert fra 769 siden 2000.

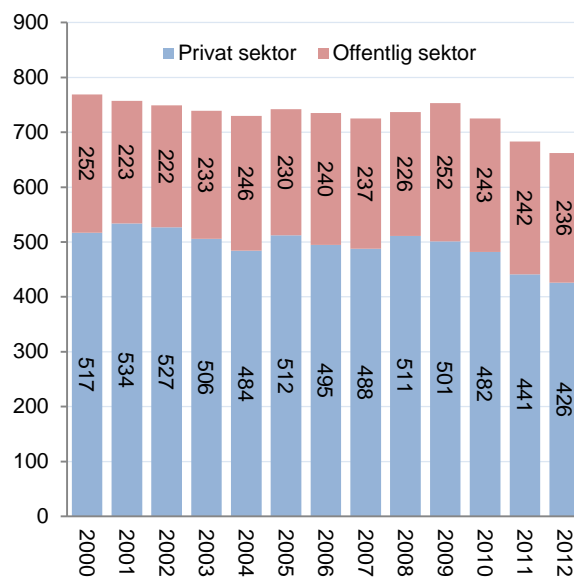
I 2012 var 64 prosent av arbeidsplassene i Halså i privat sektor. 36 prosent av arbeidsplassene var offentlige. På landsbasis er forholdet; 70 prosent i privat sektor og 30 prosent i offentlig sektor.

Nedgangen i antall arbeidsplasser i Halså har vært klart sterkest i privat sektor. Mellom 2000 og 2012 ble det 91 færre arbeidsplasser i privat sektor, en reduksjon på 17,6 prosent. Nedgangen i antall offentlige arbeidsplasser i samme periode var på 16, en reduksjon på 6,3 prosent.

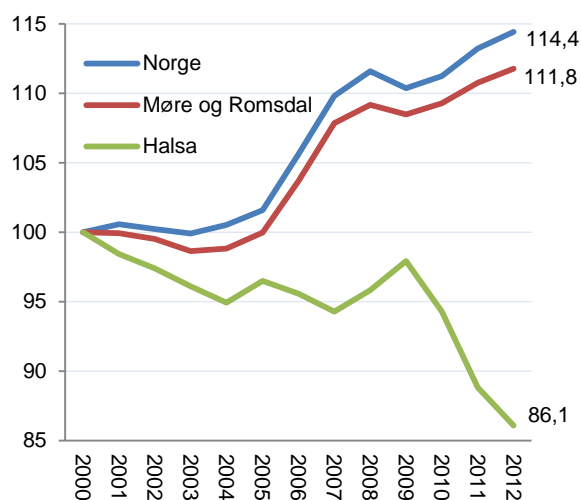
Den prosentvise utviklingen i antall arbeidsplasser i Halså er vist i figur 8. Vi sammenlikner der tall for Halså med utviklingen i fylket og i Norge.

I Norge har arbeidsplassveksten vært på 14,4 prosent, mens den har vært på 11,8 prosent i Møre og Romsdal. Arbeidsplassutviklingen i fylket har fulgt landets konjunkturer tett. I Halså har nedgangen vært på 13,9 prosent. Spesielt etter 2009 har det vært betydelig nedgang i antall arbeidsplasser i Halså.

Vi så i kapittel 2 at folketallsreduksjonen i samme periode var på 11,2 prosent. Vi ser av tallene at flere, relativt sett, har valgt å bli boende i Halså enn det arbeidsplassutviklingen skulle tilsi.

Figur 7: Antall arbeidsplasser i Halså.

Figur 8: Utvikling i antall arbeidsplasser, alle sektorer, indeksert slik at nivået i 2000=100.

3.1 Relativ vekst i næringslivet

Når vi skal sammenlikne veksten i antall arbeidsplasser i næringslivet mellom kommuner, er det praktisk å bruke relativ vekst. Det er et mål for differansen i den prosentvise veksten i antall arbeidsplasser i kommunen i forhold til veksten i antall arbeidsplasser i Norge samlet sett. På den måten filtrerer vi bort konjunktursvingningene og vi kan se hvordan veksten i den enkelte kommunene står i forhold til andre kommuner i landet over tid under de samme nasjonale betingelsene.

Tabell 2: Relativ vekst, differanse mellom prosentvis vekst i kommunen og veksten på landsbasis, i antall arbeidsplasser i næringslivet, i kommunene i Møre og Romsdal.

Rang	Kommune	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Prog snitt	Trend
9	Ulstein	4,0	3,9	-3,1	-4,2	6,2	4,6	7,3	2,1	6,6	2,3	2,5	4,4	3,7	0,6
21	Skodje	-0,1	-8,0	-7,2	0,3	4,7	-1,3	-4,5	3,9	3,6	2,2	1,7	8,4	2,6	1,0
54	Volda	2,1	-2,1	-11,6	7,9	-0,8	1,6	-0,3	0,3	-0,9	-1,9	-2,3	10,4	1,3	0,7
62	Kristiansund	-2,4	-0,6	1,6	0,4	3,0	2,5	0,9	4,2	0,4	-1,9	0,6	1,3	1,0	-0,2
72	Gjemnes	-1,2	-10,8	8,2	2,1	2,4	-6,7	-3,6	-4,8	1,3	62,6	-1,7	-39,9	0,8	-0,8
77	Herøy	-5,0	-6,4	3,3	1,4	1,3	-0,6	2,4	-1,6	0,9	3,7	2,5	-2,8	0,7	-0,2
87	Ålesund	-1,5	0,6	0,5	0,4	1,2	-1,7	0,8	1,4	0,9	1,4	0,2	-0,2	0,5	0,0
88	Aukra	1,9	-2,0	-4,1	-8,9	8,8	35,3	-0,7	-14,9	-5,7	-1,7	1,1	1,8	0,5	-0,4
89	Averøy	-2,0	0,6	-0,8	-2,5	-5,3	-1,6	-0,6	-0,1	5,0	0,4	1,8	0,4	0,5	0,5
94	Molde	0,1	1,7	3,7	-1,1	-0,3	-0,2	0,8	1,8	1,6	0,0	-0,5	0,3	0,4	-0,1
96	Sande	-7,2	-0,3	-7,4	1,8	-0,2	-5,3	4,1	8,5	-0,8	-2,3	-0,7	0,7	0,4	0,4
134	Ørsta	-4,6	-1,9	4,7	-2,9	1,3	-0,5	0,6	-2,1	-1,3	2,2	0,3	-0,4	0,0	-0,1
160	Haram	-0,4	-0,2	-1,8	-5,9	3,6	-1,0	0,2	3,0	0,1	0,1	-3,7	0,4	-0,3	0,1
193	Smøla	2,3	4,3	-2,9	-3,9	-12,0	8,7	-4,6	0,5	4,4	4,7	-7,9	-0,1	-0,6	0,4
206	Ørskog	2,7	4,9	7,0	0,7	13,9	1,1	-5,5	-0,4	10,5	-0,3	-0,7	-12,7	-0,7	-1,4
215	Sula	-3,4	0,9	-7,8	-0,7	-8,7	0,5	-3,2	-2,4	3,3	-4,8	6,3	-2,1	-0,8	0,8
216	Midsund	4,3	-8,6	-8,0	-6,0	0,2	-1,7	7,2	-11,2	8,1	-1,4	-3,8	0,2	-0,8	0,6
217	Hareid	-4,2	3,6	-8,4	-6,6	5,9	4,2	1,4	1,2	0,7	-3,3	-8,4	2,5	-0,8	0,2
221	Surnadal	-4,8	-4,8	7,5	-2,1	-1,0	-4,1	-2,0	1,8	1,3	0,0	-2,8	-1,5	-0,8	-0,4
223	Giske	-1,3	-5,2	-3,0	-0,2	-1,9	-2,0	-1,0	-2,3	4,1	-2,1	-2,2	-0,4	-0,9	0,2
233	Vestnes	0,3	-1,9	-0,3	-4,3	2,1	-1,5	1,1	-1,1	1,3	-4,1	-3,4	1,2	-1,0	0,0
249	Stranda	-2,0	2,2	-4,6	-2,3	-2,7	-7,1	-2,5	-3,6	-4,0	6,3	0,3	-0,4	-1,1	0,7
260	Fræna	-1,3	-3,6	1,3	1,2	-1,8	-0,6	-4,7	-1,2	-1,5	1,4	-0,4	-2,4	-1,1	-0,2
262	Sandøy	-1,3	4,6	-5,5	3,6	-4,3	-2,4	5,5	0,1	2,6	-0,5	-9,0	-0,4	-1,2	-0,1
289	Rauma	-0,3	-5,2	5,3	-0,2	-0,6	1,6	0,7	-1,8	0,2	-0,6	-3,7	-4,0	-1,4	-0,7
290	Sykkylven	-0,4	0,3	-2,0	2,9	-2,3	-2,4	-3,9	0,0	-0,5	0,2	-3,0	-1,6	-1,4	-0,1
320	Norddal	3,5	9,6	-5,9	-0,7	-7,1	-3,3	2,5	-6,4	4,5	1,6	0,7	-7,9	-1,7	0,3
332	Rindal	1,8	-8,7	8,5	-3,2	-5,4	-2,3	0,1	-18,3	6,5	1,2	-5,9	2,5	-1,9	-0,2
342	Aure	-3,7	9,6	-1,0	0,6	-1,7	-5,7	-3,2	1,4	0,6	-2,8	-6,9	0,3	-2,1	-0,1
351	Eide	-8,0	-1,5	-7,7	8,5	12,2	0,4	-11,7	-13,0	3,4	-0,3	-1,1	-3,9	-2,1	-0,5
355	Tingvoll	-7,4	-0,8	1,3	-1,7	-4,0	-3,3	7,1	-7,3	-0,5	-1,0	-1,6	-5,8	-2,2	-0,3
357	Sunndal	2,1	7,4	0,5	-3,1	-0,6	-1,9	-0,7	-6,2	-4,6	-6,7	-0,4	2,6	-2,2	0,0
385	Stordal	-7,0	-13,6	2,5	0,5	-0,7	-2,3	-6,1	-3,6	-20,1	14,9	1,9	-8,7	-2,8	-0,4
389	Vanylven	1,9	-13,5	0,4	-3,9	1,7	2,3	2,8	-7,0	0,1	-3,9	-8,6	-2,6	-2,8	-0,6
419	Halsa	2,5	-0,7	-2,6	-5,1	4,3	-8,3	-6,5	2,9	0,7	-4,1	-10,1	-4,5	-3,9	-0,4
428	Neset	13,3	23,7	-10,5	-6,2	-4,9	1,1	2,6	-13,4	6,6	-30,8	8,2	-16,9	-7,2	-0,5

Vi bruker samme fargesymbolikken og samme oppbygging av denne analysen som vi brukte på flytting i kapittel 2.4, tabell 1.

Den første kolonnen til venstre angir kommunenes rangering blant landets 428 kommuner med hensyn til progressivt gjennomsnitt. Det står i kolonnen nest bortest til høyre. Det progressive gjennomsnittet er et gjennomsnitt for de ti siste årene, hvor de siste årene er vektet høyest.

Halsa er rangert som 419 av 428 kommuner i progressivt snitt i relativ arbeidsplassvekst gjennom de siste ti årene. Det betyr at det er ni norske kommuner som har hatt en lavere relativ utvikling av sitt næringsliv enn Halsa gjennom de siste ti årene. Det er 418 kommuner som har hatt en relativt høyere vekst i næringslivet de siste ti årene.

Trenden, dvs. den statistiske retningen de siste ti årene, er negativ.

3.2 Bransjer

Figur 9 viser hvordan arbeidsplassene i Halså er fordelt på ulike bransjer i 2008 og 2012.

Industri og landbruk/fiske er de største bransjene med hhv. 122 og 120 sysselsatte i 2012. Begge bransjene har hatt en nedgang på over 30 sysselsatte siden 2008.

Handelsnæringen hadde 52 sysselsatte i 2012. Dette er en svak nedgang på ni arbeidsplasser siden 2008. Videre er bygg og anlegg og transport og lagring forholdsvis store næringer i Halså. Begge bransjene har opplevd en nedgang i antall sysselsatte siden 2008.

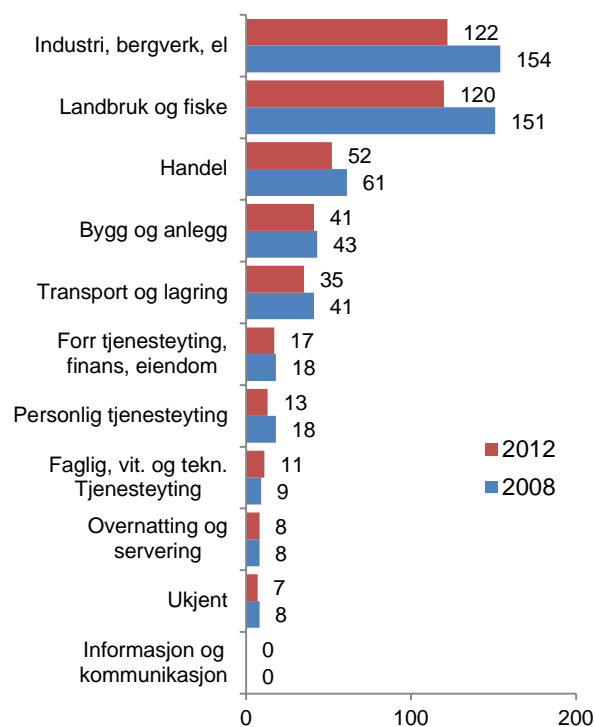
3.3 Lokaliseringskvotienter

Vi så antallet sysselsatte i de ulike bransjene i figur 9, men det er også interessant å vurdere om Halså har høye eller lave andeler i forhold til andre regioner. I figur 10 ser vi lokaliseringkvotientene til de ulike bransjene. Antall sysselsatte i bransjen er delt på totalt antall innbyggere, og andelen er delt på tilsvarende andel for landet. Når tallet er 1 er andelen den samme som Norge. I figuren ser vi også hvordan rangeringen for lokaliseringkvotienten er blant de 428 kommunene i landet.

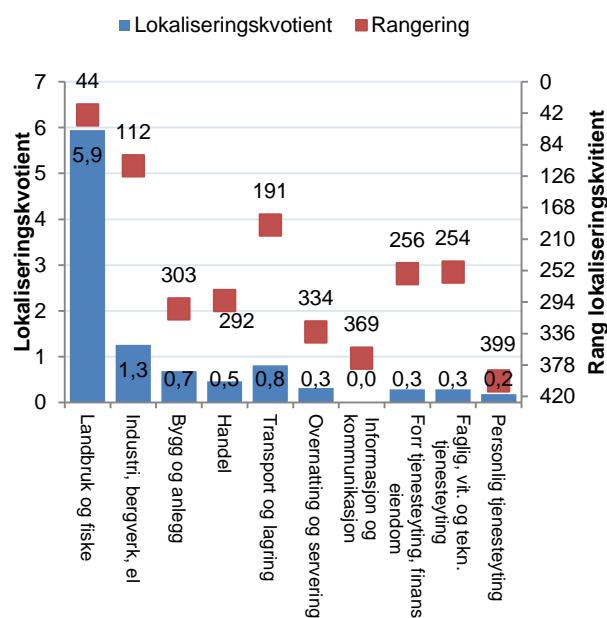
Figur 10 viser at andelen som jobber innen landbruk og fiske er nesten seks ganger så høy i Halså som i landet samlet sett. Halså er her rangert som nummer 44. Det er 43 kommuner i Norge med høyere andel sysselsatte i landbruk og fiske enn Halså.

Det er 30 prosent flere sysselsatte i industrien i Halså enn på landsbasis. Halså er rangert som nummer 112.

Sysselsettingsandelen i de andre bransjene er lavere enn det som gjelder på landsbasis.

Figur 9: Antall sysselsatte i ulike bransjer i Halså.

Figur 10: Lokaliseringkvotienter og deres rangering for andelen sysselsatte i ulike bransjer i Halså i 2012

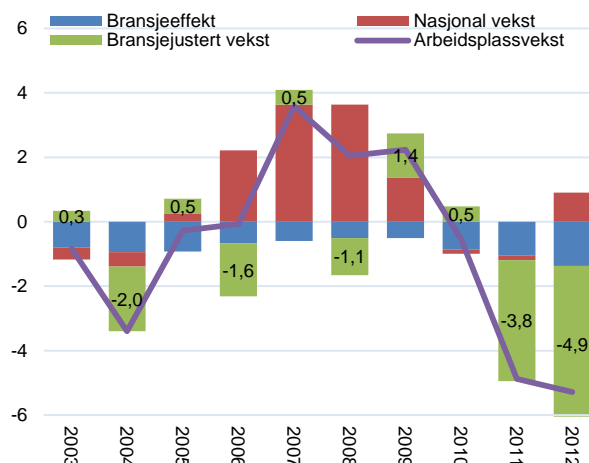
3.4 Bransjestrukturs betydning

Bransjestrukturen er en sentral forklaringsfaktor for å forstå forskjeller i næringslivets vekst. Steder med høy konsentrasjon av vekstbransjer vil ha lettere for å oppnå vekst i næringslivet enn steder hvor en stor andel av sysselsettingen er i bransjer med nedgang på landsbasis. Det er en kjent sak at oljebaserte næringer i Norge gjør det godt.

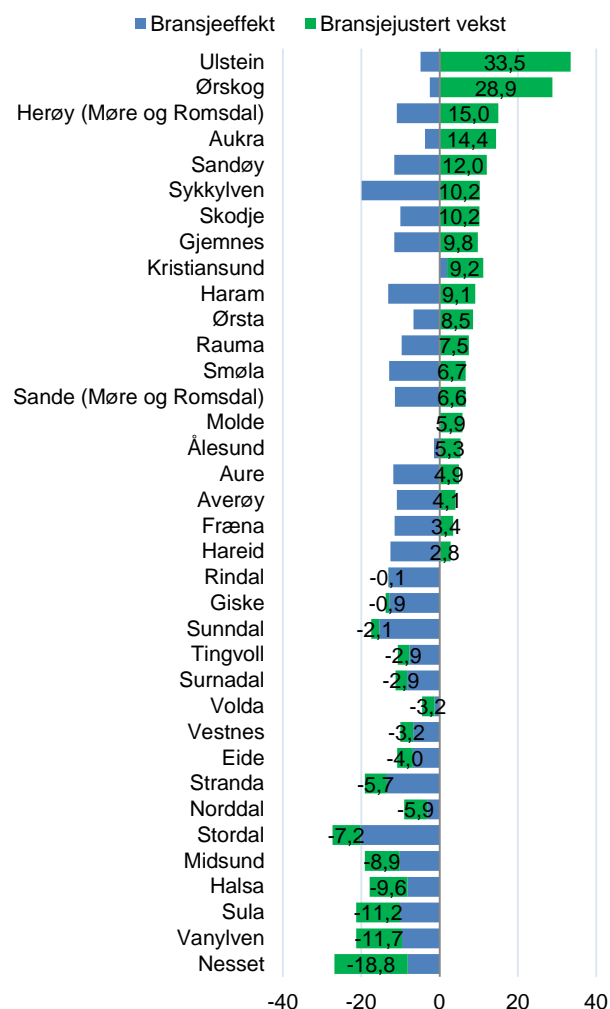
Vi dekomponerer arbeidsplassutvikling i tre: Den første komponenten er nasjonal vekst. Den nasjonale veksten i antall arbeidsplasser i næringslivet vil være et mål for nasjonale konjunkturer. Den andre komponenten er bransjeeffekt. Den viser hvilken effekt bransjestrukturen har for veksten på stedet. Den siste komponenten er bransjustert vekst. Det er en restfaktor som forteller hvilken utvikling stedet har når vi trekker fra effekter av den nasjonale veksten og bransjeeffekten på stedet. Den bransjusterte veksten er et godt mål for om stedet har over- eller underprestert i forhold til andre kommuner, *gitt sin bransjestruktur*.

Arbeidsplassveksten i Halsaa har i stor grad har fulgt konjunktorene, dvs. den nasjonale arbeidsplassutviklingen (fig. 11). Den bransjusterte veksten har vekslet på å være positiv og negativ mellom 2003 og 2010. Siden 2011 har den vært negativ og avtakende.

I figur 12 ser vi summen av bransjeeffekter og den bransjusterte veksten for de siste ti årene. Dette gir et godt bilde av forutsetningene for næringslivsvekst (bransjeeffekten) og viser hvordan stedet har prestert, gitt sin egen bransjestruktur (bransjustert vekst). – Gjennom de siste ti årene har Halsaa hatt både ugunstig (negativ) bransjeeffekt og negativ bransjustert vekst.

Figur 11: Veksten i antall arbeidsplasser i Halsaa, dekomponert i nasjonal vekst, bransjeeffekt og bransjustert vekst, tre års glidende gjennomsnitt.

Figur 12: Sum bransjeeffekt og bransjustert vekst for de siste ti årene, tre års glidende gjennomsnitt

3.5 Næringstyper i Norge

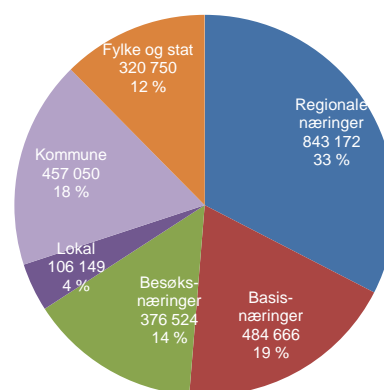
Noen deler av næringslivet karakteriserer vi som «**basisnæringer**». Basisnæringer er det næringslivet som genererer inntekter fra kunder/markeder utenfra stedet hvor produksjonen finner sted. Alle eksportnæringer er basisnæringer, men vi kan også legge til næringer som selger sine produkter eller tjenester *ut av regionen*, selv om salget ikke er til andre land. Alle primærnæringene og stort sett all industri regnes derfor som basisnæringer. Vi tar også med tjenestevirksomhet som konkurrerer i et nasjonalt eller internasjonalt marked, slik som IT, tele-kom, ingeniørtjenester og annet. Basisnæringene i Norge sysselsatte 484 666 personer i slutten av 2012. Utviklingen i basisnæringene påvirkes kraftig av konjunkturer og har gått i bølger. De siste to årene har veksten vært relativt sterk.

Besøksnæringer er den andre typen næringsliv. Det er næringsaktivitet skapt av at kunden må møte opp personlig. Butikkhandel (ikke internetthandel), servering, overnatting, opplevelser og personlige tjenester er bransjer som vi regner som besøksnæringer. Årsaken til at vi velger å isolere besøksnæringene, er at de vil reflektere om et område er attraktivt å besøke. Områder som trekker til seg besøkende fra andre områder vil normalt få høyere etterspørsel, og dermed også flere arbeidsplasser i besøksnæringene. Det vil være andre kvaliteter ved stedet som gjør et område attraktivt for besøk enn for bedrifter i basisnæringene.

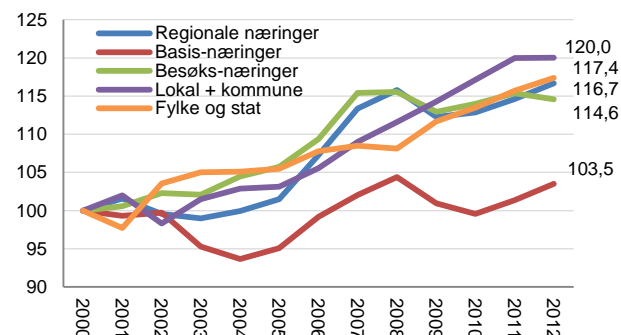
Besøksnæringene sysselsatte 376 524 personer i 2012. De vokste raskt i Norge fra 2000 til 2007, men har stagnert etter det. Den tredje og største gruppen kaller vi *regionale næringer*. Det favner bygg og anlegg, engros- og agenturhandel, transport og forretningsmessige tjenester. Dette er store bransjer, som ofte er knyttet til aktivitet i regionen, men som er ujevnt fordelt mellom enkeltkommuner innenfor regionen.

Gruppen *lokale næringer* er privat virksomhet innenfor primærhelsetjenester, skoler, avfallshåndtering og barnehager. Dette er tjenester direkte knyttet til lokalbefolkningen, og som i mange tilfeller er substitutter til (privatiserte) kommunale tjenester. Vi ser derfor disse i sammenheng med kommunal sektor. Slike lokale næringer vokser raskest i Norge, og de er samtidig ganske upåvirket av konjunkturerne. Slike næringer er mer eller mindre en direkte funksjon av befolkningsstørrelse.

Stat og fylkessektoren utgjør den siste delen av arbeidslivet, slik vi deler det opp. Denne gruppen hadde 320 750 sysselsatte i 2012. Veksten her har vært litt høyere enn gjennomsnittet for sysselsettingen i de andre gruppene i Norge.

Figur 13: Antall arbeidsplasser i de fire næringsgrupper i Norge i 2012.

Figur 14: Utviklingen i antall arbeidsplasser i de ulike næringene i Norge, indekstert slik at nivået i 2000=100.

3.5.1 Halsas næringsliv

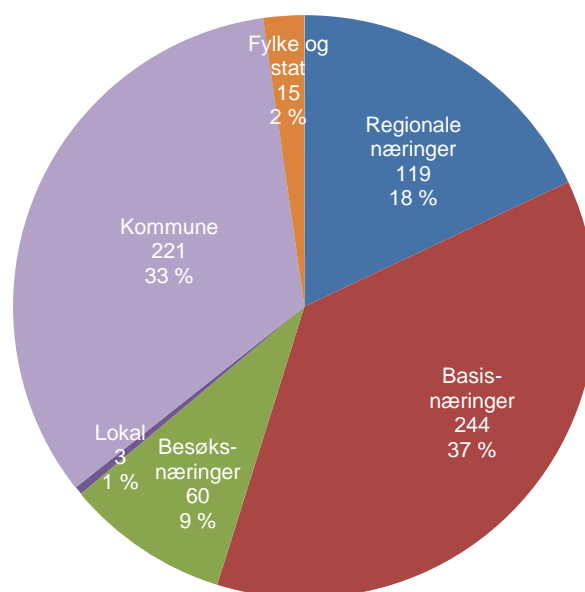
Halsa har de fleste av sine arbeidsplasser i basisnæringene og i kommunal sektor. En betydelig andel av arbeidsplassene er også lokalisert i de regionale næringene.

Det er 244 arbeidsplasser i basisnæringene. Dette utgjør 37 prosent av arbeidsplassene. De fleste arbeidsplassene i basisnæringene er i industrien og i landbruket og fisket.

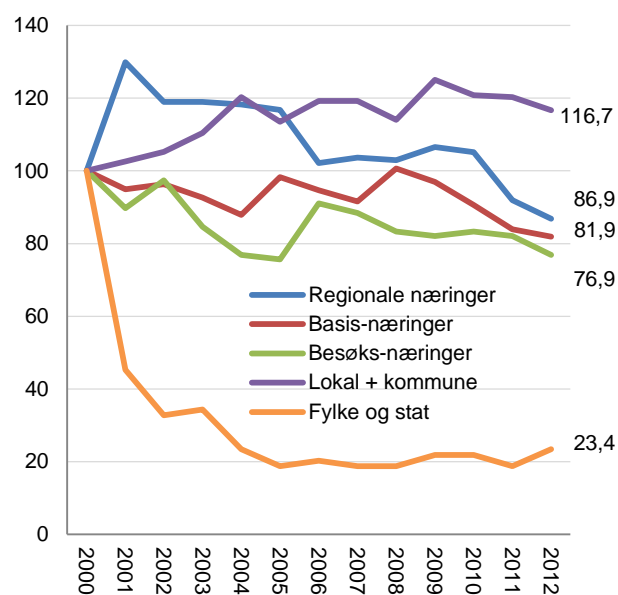
Kommunal sektor er også stor i Halsa, med 221 ansatte, som utgjør 33 prosent av arbeidsplassene. Fylkeskommunal og statlig sektor er derimot små, med kun 2 prosent av arbeidsplassene.

De regionale næringene sysselsatte 119 personer i Halsa i 2012. Dette tilsvarer 18 prosent av arbeidsplassene i kommunen. Dette er noe mindre enn andelen på landsbasis. Besøksnæringene utgjør 9 prosent av Halsas arbeidsplasser. Dette er noe også noe lavere enn landsgjennomsnittet.

I figur 16 ser vi den indekserte utviklingen. Den mest markante arbeidsplassutviklingen ser vi i kategorien *statlig og fylkeskommunale arbeidsplasser*. Her var det en sterk nedgang mellom 2000 og 2004. Etter hva Telemarksforskning erfarer, skyldes dette bl.a. nedleggelsen av en videregående skole. Det er i dag nesten 77 prosent færre arbeidsplasser i statlig og fylkeskommunal sektor enn det var i 2000. Besøksnæringene har hatt nedgang på 22 prosent siden 2000 og basisnæringene har hatt en nedgang på 18 prosent. De regionale næringene vokste mye i 2001, og har frem til 2011 ligget over 2000-nivået. Deretter har antall arbeidsplasser avtatt, og i 2012 var det 13 prosent færre arbeidsplasser i denne næringen enn det var i 2000. Antall arbeidsplasser i de kommunale og lokale næringene har vokst. Det var 16,7 prosent flere arbeidsplasser i denne næringen i 2012 enn i 2000.

Figur 15: Antall arbeidsplasser i seks næringsgrupper i Halsa i 2012.

Figur 16: Utviklingen i antall arbeidsplasser i de ulike næringene i Halsa, indeksert mot utviklingen av de samme næringene på landsbasis med utgangspunkt i 2000.

3.5.2 Basisnæringer i Norge

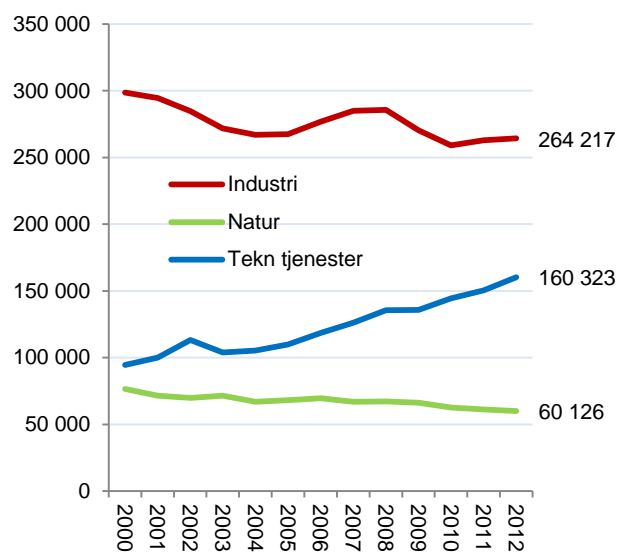
Basisnæringene kan deles opp i tre ganske forskjellige næringer: Industri, teknologiske tjenester og naturbaserte næringer.

Vareproduserende industri er den klart største næringen. Antallet arbeidsplasser i industrien har vært synkende i flere tiår. Nedgangen skyldes i stor grad at industrien har måtte arbeide med kostnadsreduksjon som i praksis betyr rasjonalisering, automatisering og reduksjon av lønnsutgifter/ansatte. Dermed har verdiskapingen per sysselsatt økt ganske mye. Noe endring i bildet skyldes også såkalt strukturrasjonalisering – industribransjer med lav verdiskaping per sysselsatt har blitt lagt ned og/eller flyttet utenlands.

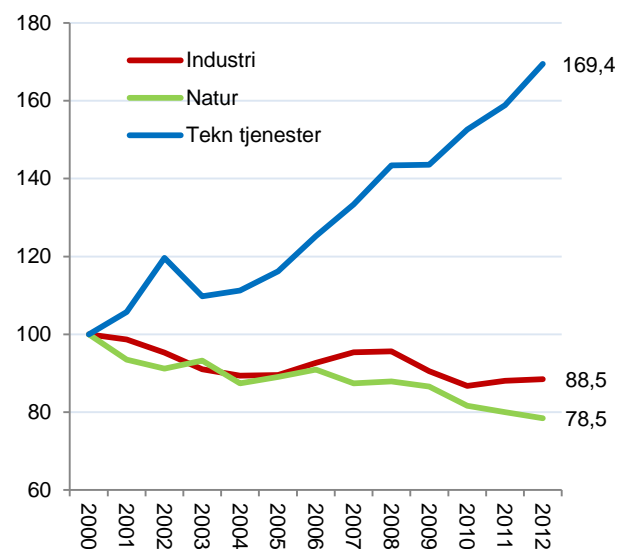
Naturbaserte næringer er primærnæringer som landbruk, fiske og gruvedrift. Antallet arbeidsplasser i primærnæringene har falt jevnt de siste årene, også her har det foregått storstilt rasjonalisering.

De teknologiske tjenestene er den eneste delen av basisindustrigruppen som har vokst i antall arbeidstakere. Dette er tjenester som IT, telekommunikasjon, ingeniørtjenester, teknisk konsulentarbeid, arkitekter, forskning, mv. Dette er bransjer som konkurrerer både nasjonalt og internasjonalt.

Vi ser den indekserte utviklingen i de tre basisnæringene i figur 18. De teknologiske næringene har vokst med nesten 70 prosent siden 2000, og veksten ser ut til å fortsette. Industriproduksjon har hatt en nedgang på 11,5 prosent siden 2000. Nedgangen har ikke vært jevn, men fulgt konjunktorene. De naturbaserte næringene har hatt en nedgang på 21,5 prosent av arbeidsplassene siden 2000. Nedgangen er jevn og sterk, og viser ikke tegn til å avta.

Figur 17: Antall arbeidsplasser i tre underkategorier av basisnæringer.

Figur 18: Indeksert utvikling i underkategoriene av basisnæringer.

3.5.3 Basisnæringer i Halså

I Halså er nesten alle arbeidsplassene i basisnæringerne innenfor industri og naturbaserte produksjon. Antall sysselsatte i de tekniske tjenestene er svært beskjedent.

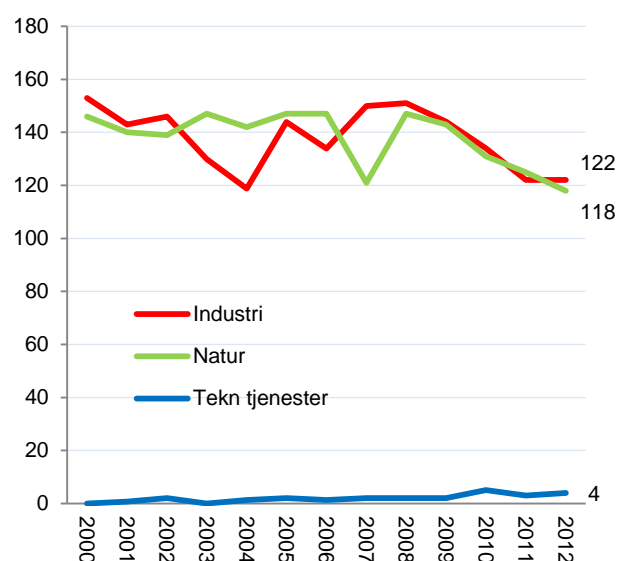
I figur 19 kan vi følge utviklingen av arbeidsplassene i de tre underkategoriene av basisnæringerne i Halså. Det var registrert 122 som jobbet i industrien i 2012, og 118 som jobbet innen de naturbaserte næringene.

På landsbasis er det kun de tekniske tjenestene som øker innenfor basisnæringerne. Antall arbeidsplasser i denne underkategorien er svært lav i Halså, men den har økt fra null registrerte i 2000 til fire i 2012

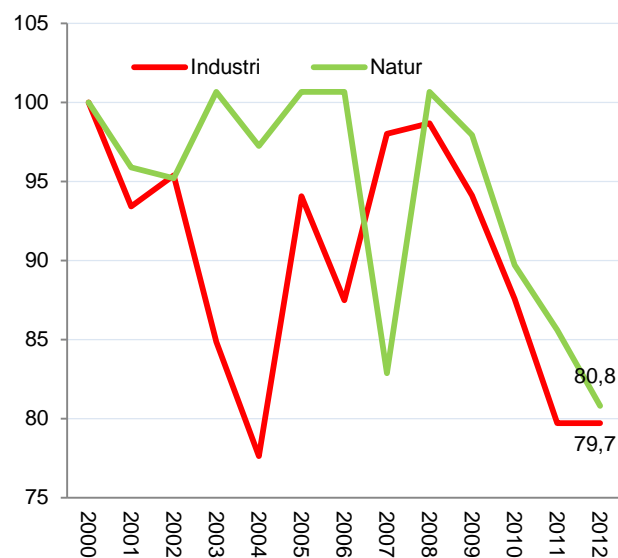
Figur 20 viser indekstert utvikling. Tekniske tjenester er ikke tatt med i denne grafen siden den relative økningen fra ingen til fire ikke lar seg illustrere indekstert.

I Halså har det vært nedgang på 20 prosent både for arbeidsplasser i industrien og i naturbaserte næringene etter 2000.

Det har vært en stor grad av innleid arbeidskraft til både industrien og de naturbaserte tjenestene i Halså de siste årene. Vi kan ha grunn til å anta at disse arbeiderne ikke blir registrert i grunnlagsdataene for vår analyse. Vi antar at de registreres som arbeidstakere i kommunene der bemanningsbyrået er lokalisert. Figurene og dataene i dette avsnittet må derfor tolkes med forsiktighet.

Figur 19: Antall arbeidsplasser i tre underkategorier av basisnæringer i Halså

Figur 20: Indekstert utvikling i underkategoriene av basisnæringer i Halså, der 2000-nivået er indekstert til å være 100.

3.5.4 Besøksnæringer i Norge

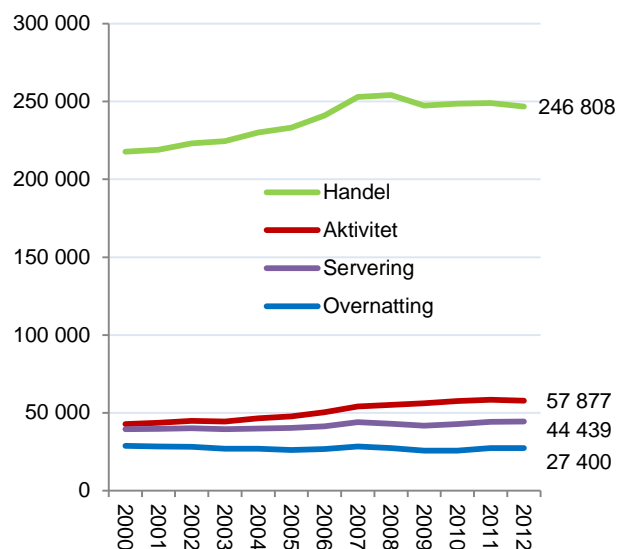
Besøksnæringene kan deles opp i fire ulike næringer. Den første og desidert største er handel. Her er all butikkhandel med, ikke internetthandel fordi de ikke er avhengig av personlig kunde-tilstedeværelse. Antallet arbeidsplasser i handelen har gått mye tilbake, spesielt i de største byene de seneste ti årene, mens distriktene har hatt en svak vekst. Overgang fra butikk- til internetthandel kan være en faktor, samtidig som det har blitt flere kjøpesentra med kjedebutikker i distriktene. Det er derfor trolig blitt mindre behov for å «dra til byen» for å handle?

Aktivitetsnæringene består av underholdning, kultur, fritidsaktiviteter og sport, mv.

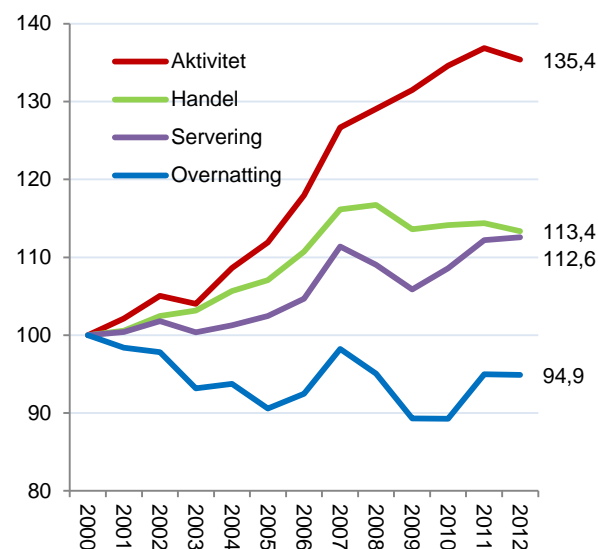
I figur 22 følger vi utviklingen i de ulike næringene innenfor besøk på landsbasis, fra 2000. Vi ser at aktivitetsnæringene har hatt kraftig vekst, med 35,4 prosent økning i antall arbeidsplasser. Det siste året ser vi imidlertid en brå nedgang.

Overnattingsnæringene har 5,1 prosent færre arbeidsplasser i 2012 enn i 2000. Antall overnattinger har økt, så også her har det foregått en rasjonalisering, på samme måte som i industrien og en rekke andre næringer.

Økning i servering og handel har fulgt omtrent samme takt som resten av økonomien.

Figur 21: Antall arbeidsplasser i besøksnæringene i Norge.

Figur 22: Indeksert utvikling i antall arbeidsplasser i besøksnæringene i Norge.

3.5.5 Besøksnæringer i Halså

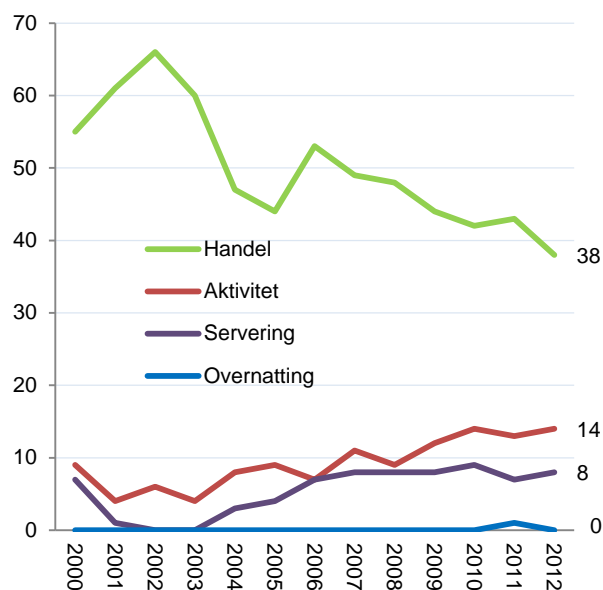
På samme måte som på landsbasis, er det handelen som er den dominerende av Halsås besøksnæringer. Det var 38 arbeidsplasser i handelsnærigen i Halså i 2012.

Aktivitetsnærigen hadde 14 arbeidsplasser i 2012, mens det var registrert 8 arbeidsplasser i serveringsnærigen i 2012. Samme år var det ingen arbeidsplasser registrert i overnattingsvirksomheter.

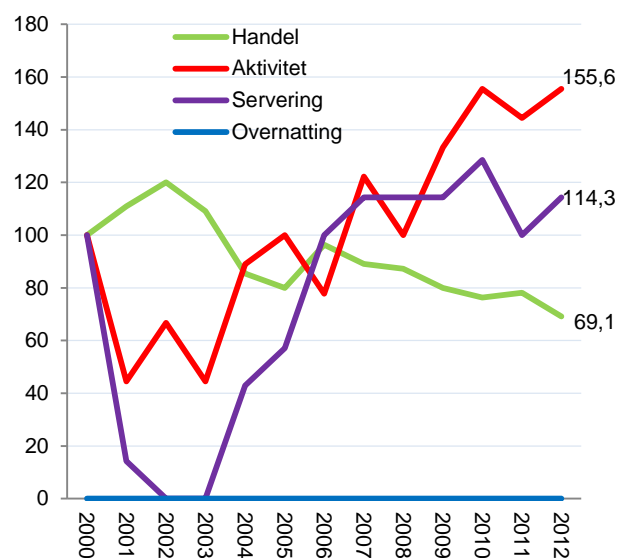
Ofte har hoteller og overnattingssteder en restaurant eller bar, og de som eventuelt jobber på et slikt sted, kan bli registrert som sysselsatte i serveringsbransjen. Sesongvariasjoner kan også forekomme i dataene. For en kommune som Halså, med relativt få innbyggere og dermed få sysselsatte, bør en se på arbeidsplassene i aktivitetsbransjen, serveringsbransjen og overnattingsbransjen *under ett*. Dette kommer frem av figur 23 hvor vi ser at det har vært en øking i antall arbeidsplassene i disse besøksbransjene samlet siden 2001.

I figur 24 ser vi den indekserte utviklingen i besøksnærigen i Halså. Med små tall blir det store prosentvariasjoner. Aktivitetsbransjen har hatt en vekst på 55 prosent. Serveringsbransjen har vokst med 14 prosent. Handelen er redusert med 31 prosent. Overnattingsbransjen har vi ikke kunnet indeksere siden det ifølge våre grunnlagsdata var null i 2000.

Under ett, ser vi at det er øking i aktivitets-, og serveringsbransjen, mens det har vært nedgang i handelsnærigen.

Figur 23: Antall arbeidsplasser i besøksnærigen i Halså.

Figur 24: Indeksert utvikling i antall arbeidsplasser i Halså i besøksnærigen.

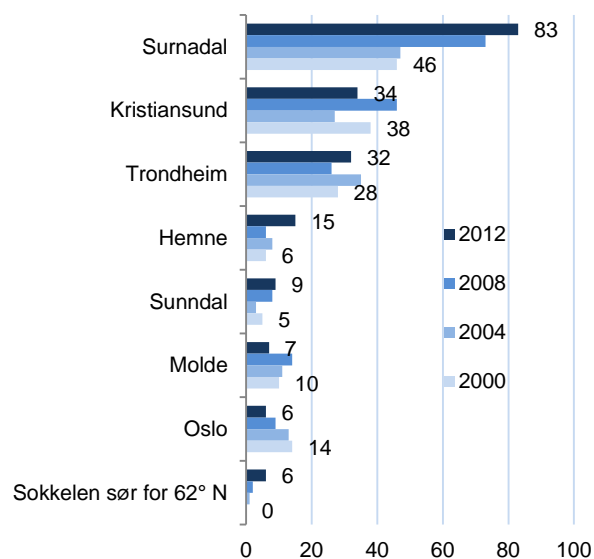
4. Pendling og arbeidsmarkedsintegrasjon

Et svært viktig forhold for alle landets kommuner er hvordan arbeidsmarkedet i kommunen er integrert med arbeidsmarkedet utenfor kommunen. Dette kommer til uttrykk gjennom ut- og innpendling til kommuner som er innenfor praktisk pendlingsavstand. Dette kapittelet ser nærmere på det bildet.

4.1 Utpendling

Surnadal er den viktigste pendlingskommunen for folk i Halså. Utpendlingen dit har nesten doblet seg siden 2000. I 2012 var det 83 personer bosatt i Halså som jobbet i Surnadal. Kristiansund og Trondheim er også viktige utpendlingskommuner med 66 personer bosatt i Halså, med pendling dit i 2012. Nivået på den pendlingen har ikke endret seg mye.

Videre er det Hemne, Sunndal, Molde og Oslo som det pendles mest til. Antall pendlere til Hemne og Sunndal har økt siden 2000, mens antall pendlere fra Halså til Molde og Oslo i samme periode har avtatt.

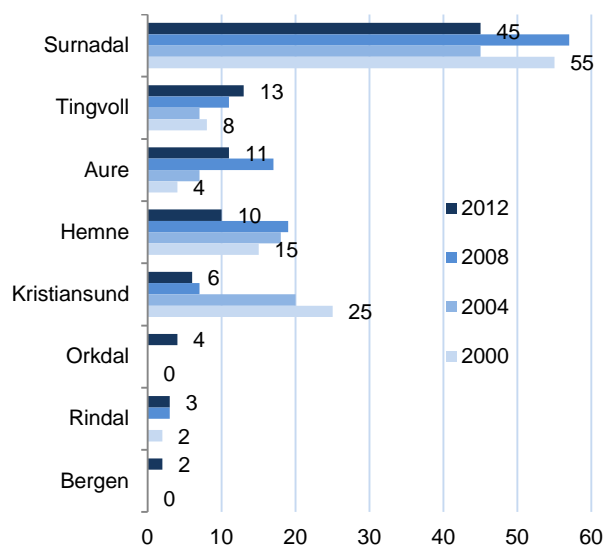

Figur 25: Pendling ut av Halså, antall personer.

4.2 Innpendling

Surnadal er også den viktigste innpendlingskommunen. I 2012 var det 45 personer som er bosatt i Surnadal som jobbet i Halså. Det pendles også fra Tingvoll, Aure og Hemne til Halså. Til sammen var det 34 mennesker bosatt i disse kommunene, som pendlet inn til Halså i 2012.

Pendlingen fra Kristiansund var forholdsvis stor i 2000, men har avtatt betraktelig i de senere årene, og i 2012 var det kun seks personer bosatt i Kristiansund som jobbet i Halså.

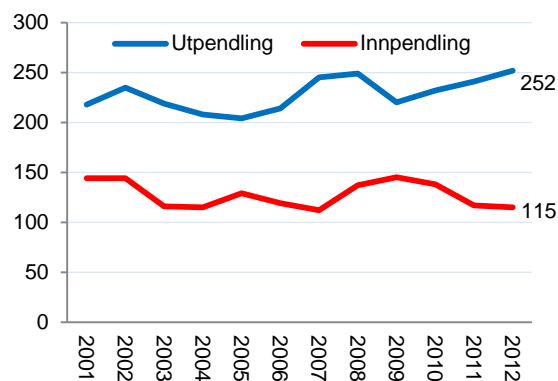

Figur 26: Pendling inn til Halså, antall personer.

4.3 Samlet pendling

I 2012 var det 252 personer bosatt i Halsas og som jobbet i en annen kommune. Dette er en forholdsvis høy grad av pendling når en tar i betraktning at det totale antallet arbeidsplasser i Halsas samme år var 662. Antall utpendlere har vært mellom 200 og 250 siden 2001. Siden 2010 har utpendlingen økt.

Det er i dag færre personer som pendler inn til Halsas, enn før. I 2012 var det 115 personer fra andre kommuner som hadde sitt arbeid i Halsas. Innpendlingen har vært mellom 100 og 150 siden 2001. Den har avtatt etter 2009.

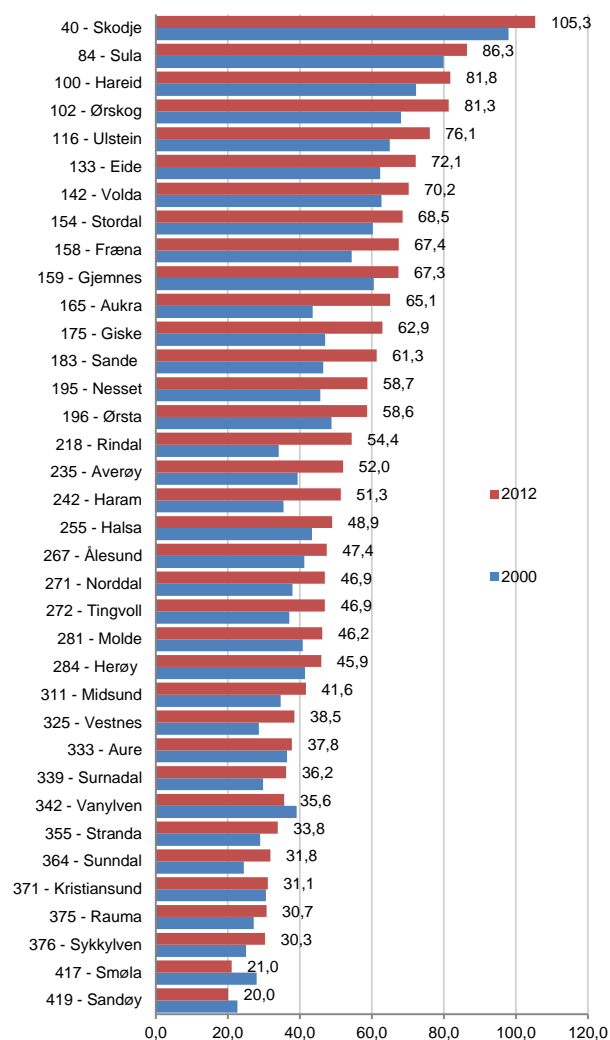
Figur 27: Antall som bor i Halsas og pendler ut, og antall som bor utenfor Halsas og pendler inn.

4.4 Arbeidsmarkedsintegrasjon

Arbeidsmarkedsintegrasjon er et mål for hvor sterkt arbeidsmarkedet på et sted er integrert med arbeidsmarkedet utenfor. Det måler vi gjennom å legge sammen den prosentvise andelen av sysselsatte på stedet som pendler ut, med andel arbeidsplasser på stedet som det pendles inn til. Figur 28 viser arbeidsmarkedsintegrasjonen i kommunene i Møre og Romsdal i 2000 og 2012. Tallet foran kommunenavnet på venstre akse viser rangeringen blant alle kommuner i Norge.

Av kommunene i Møre og Romsdal rangeres Halsas middels med nummer 255 av alle kommuner i Norge. Halsas arbeidsmarkedsintegrasjon har økt siden 2000.

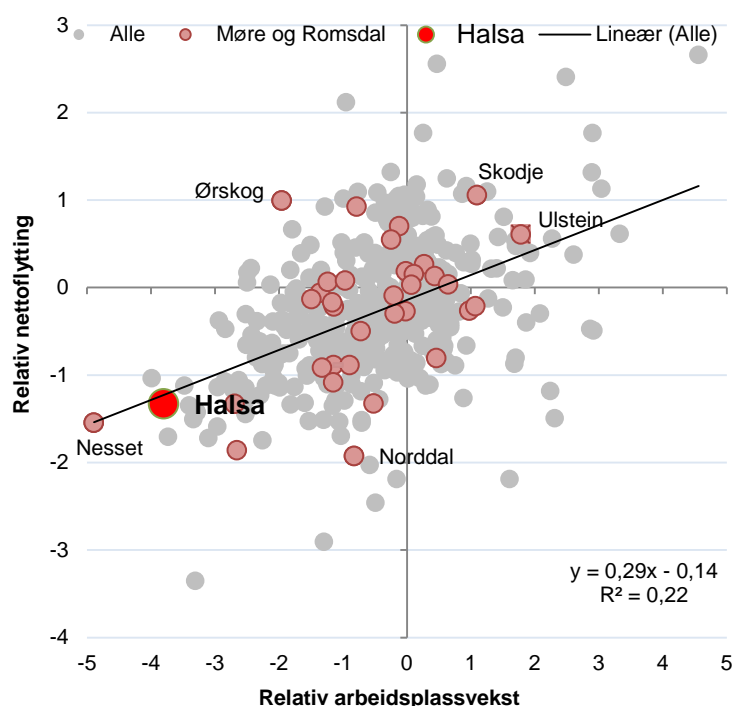
Nesten alle kommunene i Møre og Romsdal har fått en høyere verdi på arbeidsmarkedsintegrasjon siden 2000. Unntakene er Smøla, Sandøy og Sykkylven. Høy arbeidsmarkedsintegrasjon er generelt positiv for lokal og regional vekst. Det gjør kommunen mindre sårbar. Senere i analysen vil vi se at det er en påvist positiv sammenheng mellom et steds arbeidsmarkedsintegrasjon og stedets flyttebalanse.

Figur 28: Arbeidsmarkedsintegrasjon i kommunene i Møre og Romsdal i år 2000 og 2012.

5. Sammenhengen mellom flytting og arbeidsplassvekst

Flytting og arbeidsplassvekst er de dominerende komponentene i regional utvikling. Det er åpenbart en sterk positiv sammenheng mellom nettoflytting til et sted og den samlede arbeidsplassveksten. Steder med sterk vekst i antall arbeidsplasser vil trekke til seg innflyttere, og steder med økt innflytting vil skape nye arbeidsplasser. Flytting og arbeidsplassvekst vil dermed påvirke hverandre gjensidig.

Figur 29: Kommunene i Norge i perioden 2010-2012 etter relativ nettoflytting og relativ arbeidsplassvekst.

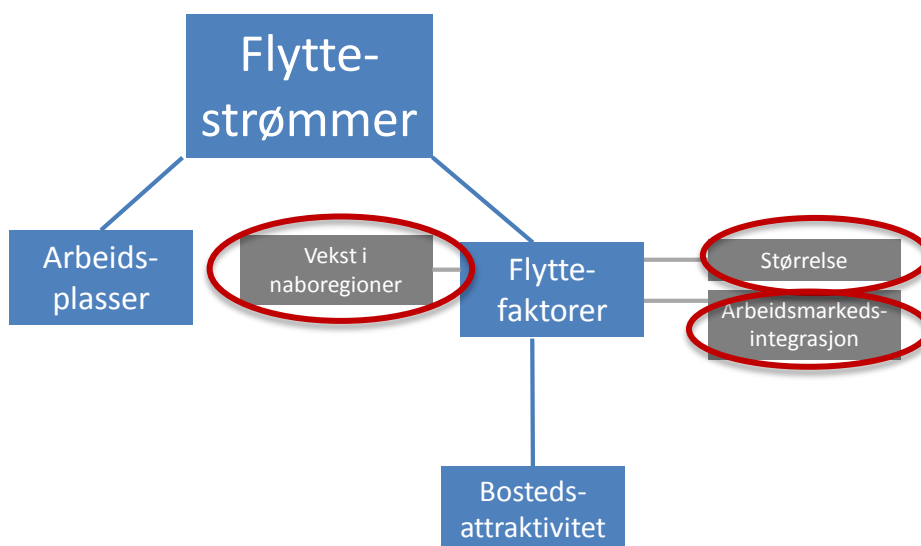
Figuren ovenfor viser hvordan sammenhengen mellom nettoflytting på y-aksen (vertikalt) og arbeidsplassvekst på x-aksen (horisontalt) har vært i alle norske kommuner i perioden 2010 til og med 2012. Den diagonale streken viser den statistiske sammenhengen mellom disse to størrelsene, og representerer forventet nettoflytting til kommuner i Norge, gitt arbeidsplassutviklingen. Sirklene viser hvor hver kommune i Norge plasserer seg i en slik regresjonsanalyse. Sammenhengen er positiv, men mange kommuner har en nettoflytting som avviker sterkt fra forventningsverdien – den diagonale linjen.

Halsa har, som vi ser, hatt en relativ arbeidsplassvekst som ligger 3,8 prosentpoeng under landsgjennomsnittet (nullpunktet på x-aksen). Den relative nettoflyttingen til Halsas er som forventet ut fra den relative arbeidsplassnedgangen – kommunen ligger på «forventningslinjen».

Neset kommune er som vi ser i samme situasjon i forhold til de to variablene. Ørskog på sin side har hatt arbeidsplassnedgang, men en høyere netto innflytting enn arbeidsplassutviklingen skulle tilsi – de ligger over statistiske forventninger. Skodje og Ulstein har hatt positiv arbeidsplassvekst, og likevel en enda høyere innflytting enn hva arbeidsplassveksten skulle tilsi. Det er med andre ord stor spredning blant kommunene i samme fylke med hensyn på både arbeidsplassvekst og nettoflytting.

5.1 Hva styrer flyttestrømmene?

Arbeidsplassveksten på et sted påvirker nettoflyttingen i betydelig grad. Vi så imidlertid ovenfor at noen steder likevel har en langt bedre flyttebalanse enn arbeidsplassveksten tilsier. Andre har langt svakere flyttebalanse enn det arbeidsplassutviklingen kan forklare. Det er dermed tydelig at det finnes *faktorer ved siden* av arbeidsplassveksten på et sted som også har betydning for flyttebalansen. Det er derfor svært interessant for Halså kommune å avdekke hva disse andre flyttefaktorene består i.

Figur 30: Faktorer som styrer flyttestrømmene.

I figuren over har vi definert tre strukturelle forhold (boksene med rød ring rundt) som vi har identifisert med signifikant positiv betydning for flyttebalansen til et sted, når effekten av arbeidsplassveksten er kontrollert for.

De tre strukturelle forholdene er 1) *befolkningsstørrelse*, 2) *arbeidsmarkedsintegrasjon* og; 3) *nabovekst*.

Befolkningsstørrelse er stedets innbyggertall. Steder med mange innbyggere har systematisk bedre flyttebalanse enn steder med få innbyggere. Steders størrelse er dermed en selvstendig påvirkningskraft. Steder med en høy konsentrasjon av mennesker har en attraktivitetsfordel. Vi

tar ikke stilling til hvorfor – vi slår i denne forbindelse bare fast at våre statistiske modeller viser en slik sammenheng.

Arbeidsmarkedsintegrasjon er et begrep som viser til at steder som er sterkt innvevd med arbeidsmarkeder i kommunens omgivelser (naboer og naboenes naboer, osv.) har en systematisk bedre flyttebalanse enn steder med lav regional integrasjon. Det betyr at kommuner som ligger innenfor et større arbeidsmarked, og dermed har gode pendlingsmuligheter for befolkningen, får en strukturell gevinst i form av høyere netto innflytting – uten at de trenger å gjøre noe bevisst i forhold til dette annet enn å utnytte «nærheten».

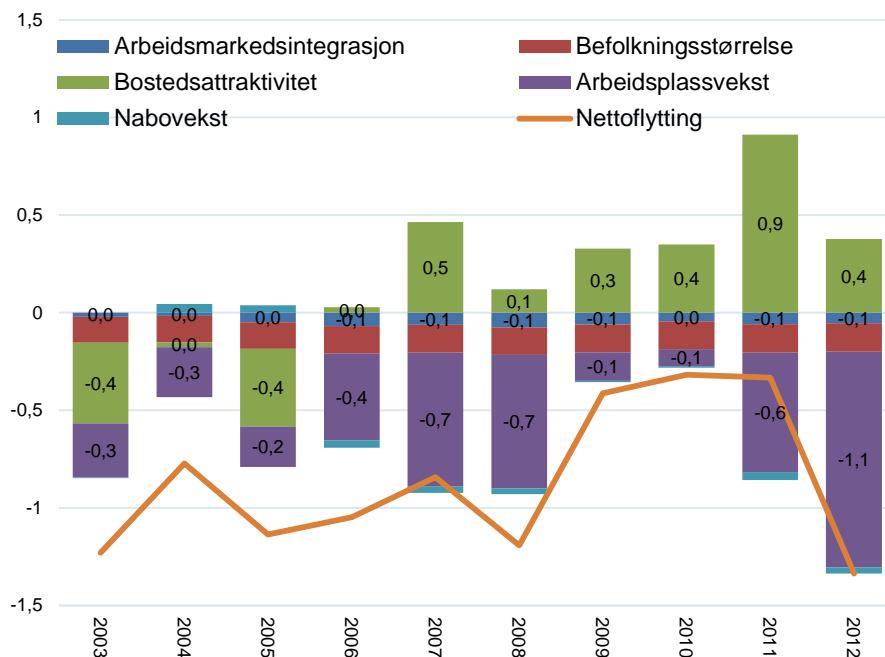
Nabovekst handler om hvordan det går med arbeidsplassutviklingen i den regionen kommunen ligger i. Antall arbeidsplasser i omkringliggende kommuner som ligger innenfor pendlingsavstand spiller inn. Dersom det er vekst i antall arbeidsplasser i en eller flere nabokommuner, vil dette erfaringsmessig (basert på tallanalyser), føre til høyere netto innflytting.

Telemarksforskning har analysert hvordan disse faktorene påvirker nettoflyttingen i kommunene i Norge i en regresjonsanalyse med input av data fra 2001 til og med 2012. Når vi kjenner disse sammenhengene, kan vi analysere hvordan disse faktorene hver for seg og til sammen har påvirket nettoflyttingen i en bestemt kommune – også Halså.

Et steds *bostedsattraktivitet* blir etter denne metoden målt som en restfaktor; avviket mellom den faktiske nettoflyttingen og den forventede nettoflyttingen når vi tar hensyn til stedets egen arbeidsplassvekst (blå boks i figuren), nabovekst (grå i figur 30), befolkningsstørrelse (grå) og arbeidsmarkedsintegrasjon (grå).

Steder som har bedre nettoflytting enn forventet etter at vi har kontrollert for disse fire størrelsene vil da bli karakterisert ut fra sin «ekte attraktivitet» som bosted. Slike steder har egenskaper som fører til høyere nettoflytting enn hva som er statistisk forventet.

Figur 31: Effekten av arbeidsplassvekst, befolkningsstørrelse, nabovekst og arbeidsmarkedsintegrasjon på flyttebalansen til Halså. Tre års glidende gjennomsnitt.

Figur 31 viser dekomponeringen av arbeidsplassveksten og de tre variablene vi beskrev over: befolkningsstørrelse, arbeidsmarkedsintegrasjon og nabovekst for Halså sin del. Den oransje linjen viser faktisk nettoflytting, målt i tre års glidende gjennomsnitt. Restfaktoren, dvs. avstanden mellom den faktiske nettoflyttingen og summen av de fire ovennevnte variablene, kaller vi bostedsattraktivitet. Bostedsattraktiviteten forteller oss om det har vært høyere eller lavere tilflytting til stedet enn det man skulle forvente når man justerer for de fire faktorene. Dersom bostedsattraktiviteten er positiv, er flyttebalansen bedre enn for andre steder i Norge med tilsvarende arbeidsplassvekst og strukturelle flyttefaktorer. Dersom den er negativ, er flyttebalansen dårligere enn andre steder i Norge med tilsvarende arbeidsplassvekst og strukturelle flyttefaktorer.

Siden 2007 har det vært *positiv bostedsattraktivitet i Halså*. Dette betyr at flyttebalansen til stedet er høyere enn man skulle forvente, altså høyere enn det som er «statistisk forventet» ut fra en rekke dissfavoriserende strukturelle betingelser for Halså. Stedet har prestert bedre enn hva gjennomsnittet av andre kommuner med tilsvarende flyttefaktorer gjør. Men mønsteret på nettoflyttingen (oransje linje) ser ut til å følge arbeidsplassveksten ganske tett. Dette kan bety at arbeidsplassutviklingen har svært mye å si for flyttemønsteret til Halså.

Befolkningsstørrelsen har en svak, men negativ effekt på nettoflyttingen til Halså. Kommunen ligger under «kritisk masse», kommunen er sannsynligvis blitt så befolkningstynn at det i seg selv virker negativt. Både naboveksten og arbeidsmarkedsintegrasjonen har en svak negativ effekt på flyttebalansen til Halså – det er lite hjelp å få fra regionale mekanismer.

Det er svært interessant å registrere og videre undersøke hva den positive bostedsattraktiviteten som framstår av analysen - når vi har kontrollert for effekten av eksogene (utenforliggende)

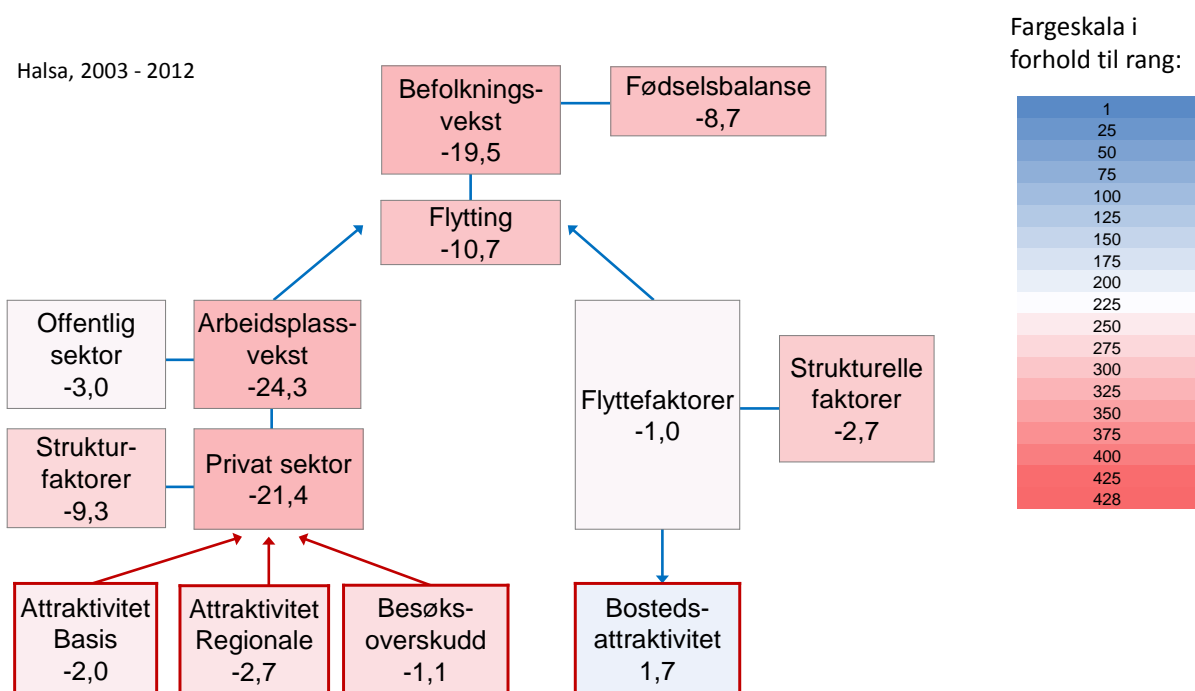
faktorer - kan skyldes. Siden 2007 har bostedsattraktiviteten vært positiv, og den var spesielt høy i 2011. Det kan være et utslag av statistiske tilfeldigheter. Det kan også skyldes andre faktorer som vi hittil ikke har kunnet måle. Dette kan f.eks. være resultat av mer kvalitative indikatorer slik som god samarbeidskultur, positiv identitet, lojalitet til stedet, attraktive kommunale tjenester, eller annet.

6. Et oppsummerende oversiktsbilde

Vi har beskrevet mange ulike indikatorer og bakgrunnsfaktorer for hva lokalsamfunnsutvikling er og hvordan det skapes i dette notatet. Dette kapitlet presenterer samme modellen som er forklart i kapittel 1. Her har modellen fått tallverdier i henhold til Halsas kommunes status.

6.1 Fargekoder

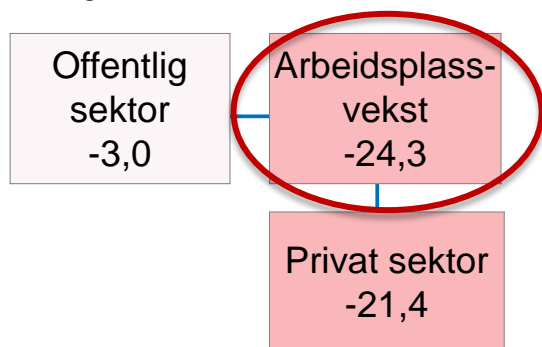
I alle tabeller og i oversiktsbildene benytter vi oss av fargekoder som går fra blått til rødt. Blått betyr at verdien er høyere enn verdien til mediankommunen. Hvitt betyr at størrelsen er på samme nivå som mediankommunen, og rødt betyr at verdien av størrelsen er lavere.

Figur 32: Relativ utvikling i Halsas de siste ti årene, dvs. differanse mellom utviklingen i Halsas og i Norge. Tallene som har med arbeidsplassvekst å gjøre er i prosent av sysselsetting, mens tall for befolkningsvekst og bostedsattraktivitet til venstre er i prosent av befolkning.

6.2 Arbeidsplassvekst

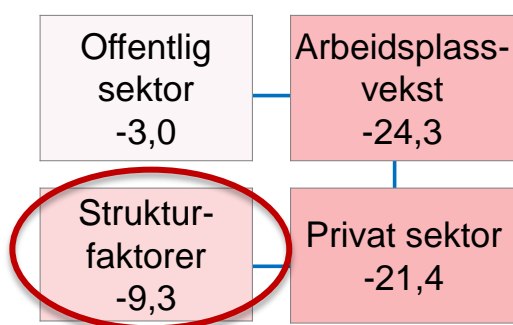
Arbeidsplassvekst viser til at utviklingen i arbeidsplassveksten kan dekomponeres i to; offentlig og privat sektor. Bildet viser verdier i forhold til landsgjennomsnitt i samme periode. Den relative arbeidsplassutviklingen i Halså har vært svært svak. Selv om utviklingen av offentlige arbeidsplasser er svak (-3,0), skriver det meste av nedgangen seg til utviklingen i det private næringslivet.

Figur 33: Arbeidsplassvekst

6.3 Strukturelle faktorer

Utviklingen i privat sektor deles inn i komponenter som skyldes strukturelle forhold, dvs. forhold som man på kort og mellomlang sikt har vansker for å påvirke lokalt, og forhold som man i til en viss grad kan påvirke lokalt. Halså er uheldig med sin bransjestruktur. Både landbruk og industriproduksjon har gått markant ned i nasjonal sysselsetting, men strukturelle forhold kan likevel ikke forklare hele nedgangen. De strukturelle faktorene forklarer en betydelig del av den relative arbeidsplassnedgangen i privat sektor

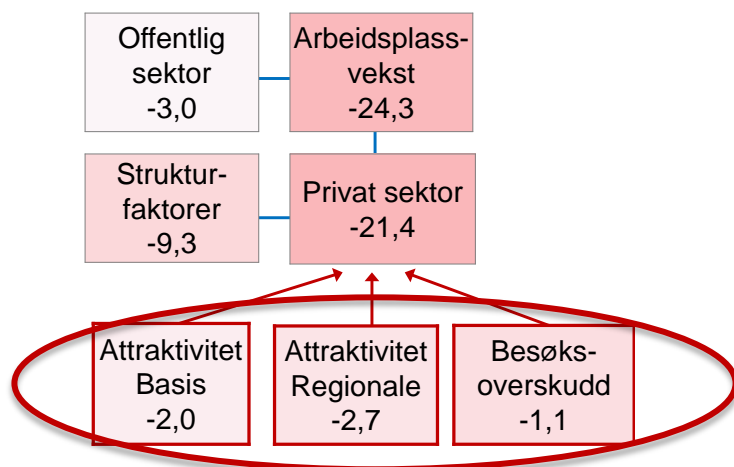

Figur 34: Strukturelle faktorer for det private næringslivet

6.4 Endogene faktorer

Forholdene som man i større grad enn strukturelle forhold, kan påvirke selv (endogene faktorer) er delt inn i de tre underkategoriene av privat sektor. Dette er «Attraktivitet Basis»,

«Attraktivitet Regionale» og «Besøksoverskudd». Disse boksene beskriver det samme som den *bransjusterte* veksten som er beskrevet i kapittel 3.4. Forskjellen her er at bransjusteringen er gjort på bakgrunn av våre inndelinger av *bransjene*, jf. kapittel 3.5 om næringstyper.

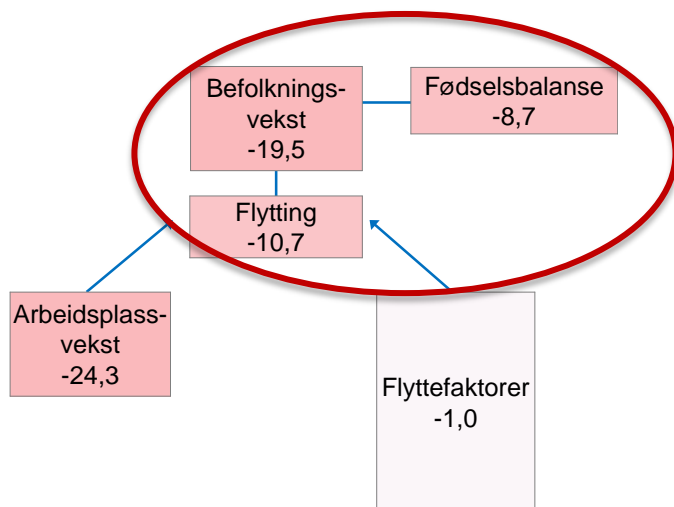
Figur 35: Bransjustert vekst. Attraktivitet i næringer som man selv har mulighet til å påvirke

Også når vi justerer for strukturpåvirkninger, står Halsa igjen med lavere verdier i disse næringsgruppene, enn landsgjennomsnittet.

6.5 Flytting

I tråd med programteorien kommentert i kap. 1, har vi nå kommentert hvordan arbeidsplassutviklingen påvirker flyttemønsteret. I kapittel 5 så vi at det var en signifikant positiv sammenheng mellom arbeidsplassvekst og flytting.

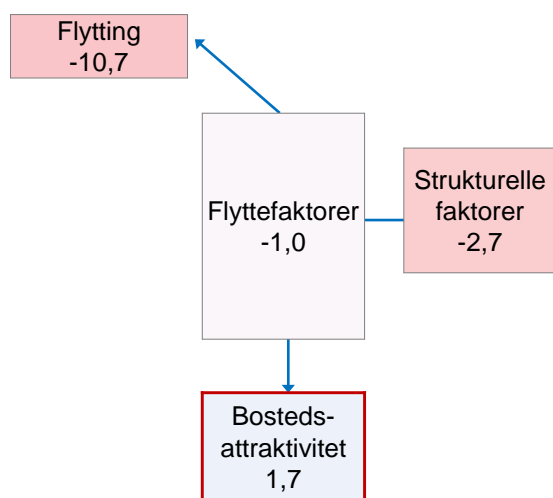
Befolkningsveksten kan dekomponeres i fødselsbalanse og flytting. Fødselsbalansen i Halsa bidrar negativt til befolkningsveksten. Det gjør nettoflyttingen også. Vi har analysert hvordan arbeidsplassveksten påvirker nettoflyttingen. Vi har også analysert hvordan *andre flyttefaktorer* påvirker flyttemønsteret.

Figur 36: Befolkningsveksten dekomponeres i fødselsbalanse og flytting

6.6 Andre flyttefaktorer og bostedsattraktivitet

Som nevnt ovenfor, er det andre forhold enn arbeidsplassveksten som i dag påvirker flyttemønstre til kommuner og regioner. Dette har vi kalt andre flyttefaktorer – her; bare *flyttefaktorer*. De strukturelle flyttefaktorene består av variablene nabovest, arbeidsmarkedsintegrasjon og befolkningsstørrelse. Heller ikke her er Halså i noen spesielt gunstig situasjon. De samlede strukturelle faktorene bidrar negativt til nettoflyttingen. Boksen til de strukturelle faktorene er rosa. Det betyr at verdien på de strukturelle flyttefaktorene er under verdien til mediankommunen.

Figur 37: Andre flyttefaktorer som påvirker flyttemønsteret. Strukturelle faktorer og bostedsattraktivitet.

Den samlede flyttefaktoren ved siden av arbeidsplassutviklingen er derfor negativ – men ikke så svak som man skulle forvente ut fra de strukturelle flyttefaktorene. Vi ser at kommunen har en positiv verdi på egen bostedsattraktivitet, nederst til høyre i figur 37. Det er et mål som uttrykker stedets «ekte» bostedsattraktivitet.

7. Deltakende prosess

Det har vært arbeidet systematisk med å forankre arbeidet med samfunnsanalysen i Halsasamfunnet, to veier. Vi har arbeidet med å forankre kunnskapen fra det statistiske analysearbeidet i det lokale miljøet av beslutningstakere og utviklingsaktører i Halsasamfunnet. Og vi har arbeidet med å forankre erfaringer og kunnskap om lokale forhold, til analysearbeidet som vi har foretatt fra forskerhold.

Dette kapittelet dokumenterer prosessen i dette arbeidet.

7.1 Hva skaper stedlig attraktivitet?

Telemarksforskning har videreutviklet modellen som beskriver de tre attraktivitetsdimensjonene, presentert i rapportens foregående kapitler. Videreutviklingen handler om å systematisere, og etter hvert avgrense hva som kan forklare hva som skaper ulike former for attraktivitet. Disse mer forklarende elementene i modellen, merket lyse rødt i figuren på neste side, gis det ikke plass til å utdype i sine enkeltdele her. Modellen forklares i egne rapporter fra arbeidet med programteori for attraktivitet ¹.

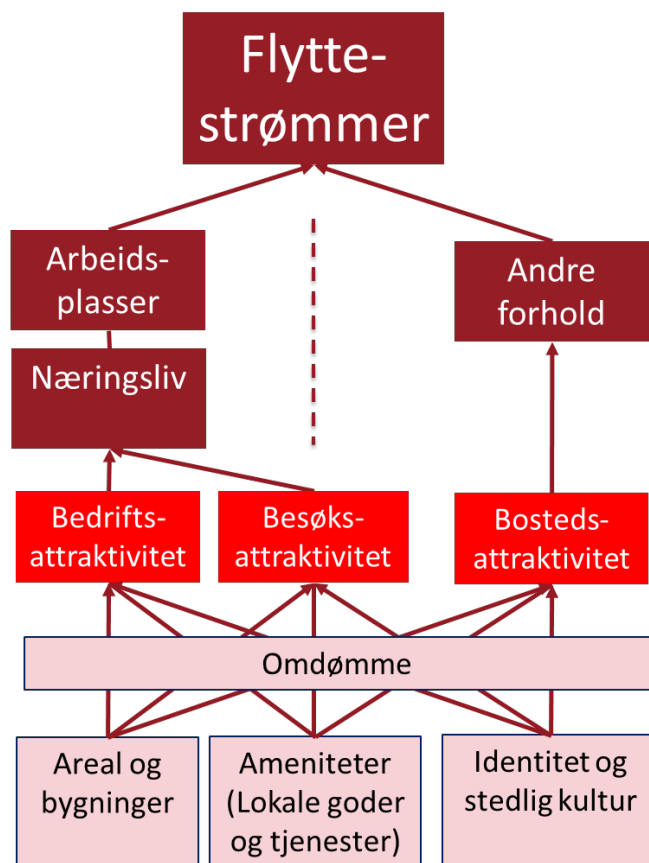
Modellen ble imidlertid presentert og arbeidet med i prosjektets arbeidsmøter. Særlig ett forhold ble framhevet fra figuren på neste side. Det var elementet «identitet og stedlig kultur» (nederst til høyre i figuren). Dette handler om den samarbeidsviljen, optimismen (eller pessimismen) det vågemotet og de sosiologiske mekanismene og verdiene som preger stedet. Slike faktorer er ofte vanskelig å identifisere/måle vitenskapelig men de er desto mer tydelige i sin effekt på det levende livet. Telemarksforskning har i en rekke sammenhenger -. Også i Halsasamfunnet i dette prosjektet – understreket at denne kulturelle faktoren sannsynligvis virker tre ganger. Holdninger og verdier i befolkningen virker sannsynligvis ved egen kraft, men de virker også som gode eller dårlige forutsetninger for de andre lyserødt merkede faktorene. Det er vanskelig å tenke seg at en kommune kan lykkes med offensiv hyttebygging, frigjøring av arealer til ny næring, utvikling av gode kommunale tjenester, kulturtilbud eller omdømmearbeid, uten at det ligger ønsker og vilje bak. Ønske om å samarbeide, vilje til å strekke seg, evne til å være kreative eller fleksible etc, ligger nettopp som karaktertrekk under «forklaringsboksen» stedlig kultur og identitet.

Hvilke forklaringsfaktorer som konkret ligger bak variasjonene i Halsas attraktivitet langs ulike dimensjoner over tid, kreves naturligvis helt andre studier av – over mye lengre tid enn dette prosjektet hadde til rådighet for å si noe sikkert om. Kunnskap om «stedets ånd» og antakelser om hvilke påvirkninger den har for stedets vekst og nedgang, er uansett stedets egen befolkning de beste til å skape antakelser av. Ett av formålene med å kjøre deltakende prosess

---

¹ Se Telemarksforskning Notat 13:2013, Programteori for attraktivitet: http://www.telemarksforskning.no/publikasjoner/detalj.asp?r_ID=2301

var da også nettopp å mobilisere ideer om årsaksforhold, og ikke minst framtidige løsninger for Halsasamfunnet – inspirert av kunnskapskildene i dette prosjektets modeller og teori.

Lene Leland Kjøre og Mari O. Mygaard

Figur 38. Attraktivitetsmodellen

7.2 To kunnskapskildemøter og et framtidverksted

Arbeidet med samfunnsanalysen i Halså, ble i dette prosjektet bundet tett opp til en lokal prosess for å supplere med lokal kunnskap og sikre lokal forankring. Fra Telemarksforskning sin side, ba vi kommunen om å rekruttere en arbeidsgruppe av «kreative, konstruktive, kunnskapsrike personer med sterk lokal forankring». Det er vår erfaring at kommuner nok ikke så ofte får slike bestillinger. Det finnes lite rutiner og knapt noen kultur for å rekruttere på det viset. Tvert om – ofte rekrutteres det i stedet etter strenge representativitet og demokratiske spilleregler. Intet galt sagt om det representative styresettet generelt, men når det gjelder framtidorientering og innovasjonsprosesser, er vår erfaring at man står i fare for å havne både i vanetenkning og tilbakeskuende prosesser.

Halså kommune bestemte seg for å imøtekomme oss ved å sette opp en temmelig lang liste over mulige kandidater. De foretok så et tilfeldig utvalg fra listen, og gjorde deretter sine forespørsler i lokalsamfunnet, etter dette «tilfeldige» utvalget. Den gruppen som ble rekruttert

på denne måten, gjennomførte så under vår ledelse, to møter. Vi kalte møtene «Kunnskapskilde 1» og «Kunnskapskilde 2» fordi de deltakende personene var prosjektets lokale kunnskapskilder.

Personene som utgjorde gruppen ble: Solvår Sæterbø, Ove Korsnes, Karianne Reiten, Lars Olav Tunheim Valsø, Ella Sæter, Ivar Vullum, Ivar Betten, Grete Fjellvikås, Ragnhild Liabø Fjelstad, Morten Betten, Trine Glåmen, Kristin Kvande Betten, Lonneke Zejlemaker, foruten Ragnhild Godal Tunheim og Tormod Ellingsen fra Halsa kommune.

7.2.1 Første kunnskapskildemøte

Det første møtet med de lokale ressurspersonene ble brukt for å skape kjennskap og fortrolig anvendelse av prosjektets teoretiske modell. Det ble dessuten reist en del problemstillinger og brakt klarhet i følgende momenter:

Årsaken til drastisk nedgang i antall arbeidsplasser i *statlig og fylkeskommunal sektor* de siste ti år er nedleggelsen av en videregående skole på begynnelsen av 2000-tallet.

Grunnen til at det ikke er registrert sysselsetting innen *overnatting* i Halsa, er sannsynligvis kombinasjon av at dette er sesongarbeidsplasser, at enkelte som jobber med slik virksomhet, registrerer sitt arbeid i annen kategori (landbruk/gårdsarbeid) eller servering.

Pendling til Nordsjøen antas å være høyere enn det våre tall viser. Dette kan skyldes feilføring eller at arbeidsplassen registreres i Oslo eller annen by.

Det har utviklet seg en praksis med *innleid utenlandsk sesongarbeidskraft* i industrien i Halsa. Slik arbeidskraft registreres verken som innbyggere i Halsa eller som arbeidstakere i Halsa – de registreres i stedet som arbeidstakere i den byen hvor det vikarbyrået som leverer dem, er registrert. Dette er nok ikke et svært utypisk bilde for mange norske industriintensive kyst/distriktskommuner. Slik sett blir sammenlikninger av kommuner opp mot hverandre som vi kjører i analysen, ikke så feil. Men for Halsa med bare litt over 1500 innbyggere slår tallene sterkt ut på prosenter og rangering etter prosentandeler.

Sysselsettingen i landbruket har gått ned. Selv om landbruket samlet sett i Norge tjener mer penger i dag enn for 10 år siden, er det en nasjonal trend med rasjonalisering, automatisering og sammenslåtte bruk. I Halsa har flere gårdsbruk sluttet med melkeproduksjon. De som jobbet der har nå gått over i andre jobber/næringer. Sysselsettingen i landbrukets betydning for befolkningsutvikling på bygdene er sterkt redusert.

Det har i en periode vært *vanskelig å få gode nye tomter i kommunen*. Noen mente at «et hus er et hus», og at det derfor finnes en rekke ledige boliger i kommunen. Andre fokuserte på at nye tider/forbrukere stiller krav om andre og mer moderne boliger på mer attraktive tomter enn det som for tiden kan tilbys i Halsa. Vi vet fra tidligere analyser at boligutviklingen er en sentral faktor for bostedsattraktivitet. I Halsa er det ikke noe egentlig fungerende utleiemarked, i følge gruppen. Ungdomsrådet har tatt dette opp spesielt. De mener det er mangel på leiemuligheter for unge. Dagens unge vil i følge gruppa, ha lett tilgjengelige leiligheter som ikke krever omfattende vedlikehold. Små leiligheter etterspørres. Det er i følge opplysninger vi har

fått, 26 kommunale boliger i kommunen. Disse er, så langt vi erfarte i prosjektet, rettet inn mot særskilte behov og fungerer derfor ikke som tilbud i et ordinært boligmarked. Kommunen har satt i gang arbeid med en boligpolitisk handlingsplan.

Det var dels stor uenighet i gruppa om lokalsamfunnet i kommunen er *preget av åpenhet eller lukkethet* i forhold til nye mennesker og nye ideer. Flere fortellinger ga grunnlag for å konkludere begge veier. Én utfordring var det imidlertid enighet om, og det var at kommunen til tross for sin begrensede befolkningsstørrelse, egentlig ikke er ett – men (minst) to lokalsamfunn. Kommunens innbyggere er spredt på en rekke lokaliteter. Halsanaustan har ca. 430 innbyggere, Vågland noe over 550, Valsøybotn og Valsøyfjord med noe over 600. Liabø bygges for tiden opp som skole-, administrasjons-, og handelssentrum(?). Spredtbygdheten skaper utfordringer i forhold til å utvikle besøksnæring av egen befolkning og det er krevende å skape en felles utviklingskultur.

7.2.2 Framtidsverksted

Den 21.11, gjennomførte vi i regi av prosjektet, et åpent folkemøte i Halså. Møtet ble kalt for et «framtidswerksted» fordi intensjonen med møtet var å arbeide med Halsas framtid. Ca. 70 mennesker møtte til et møte med program i tre deler. Først et varmt tapasmåltid med mingling rundt bord i kaféoppsett, deretter presentasjon av en forenklet versjon av programteorien for attraktive steder og noen nøkkeltall for Halså kommune med påfølgende spørsmål og avklaringer i plenum. Møtet ble avsluttet med ca. halvannen times arbeidsøkt hvor deltakerne diskuterte og produserte framtidbilder av sitt eget lokalsamfunn.

Metodikken bak møtet knytter seg til det som ofte gis benevnelsen «foresight» - les mer om det på egen emneside ² på Telemarksforskning sine hjemmesider.

Formålet med kreative arbeidsøker knyttet til framtidbilder, er ikke å forskuttere framtiden, eller «treffe» med noen form for framtidsprefeti. I steder er formålet å skape mental beredskap for hvordan man møter ulike utfordringer som allerede påvirker, eller som vil oppstå i influensfeltet til Halså i nær framtid. Den som ikke har tydelige bilder av egen ønsket framtid, blir mye lettere et offer for andres framtidbilder, enn dem som har det.

Fordi det tallbaserte statusbilde for Halså ser slik ut som vi har presentert tidligere i denne rapporten, og som vi presenterte for deltakerne på framtidswerkstedet, ble det fokusert på framtidens *arbeidsliv* på møtet.

---

² http://www.tmforsk.no/fag/tema.asp?t_id=47&gID=REI&merket=3

Tekstboks 1. Notater fra framtidsverkstedet

Ideer til femti framtidige arbeidsplasser i Halså
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Bilturisme ▪ Helse/trening, rehabilitering ▪ Treningscenter ▪ Motell er etablert ▪ Cateringvirksomhet har vokst ▪ Bensinstasjon ▪ Kaffebar og et butikksenter ▪ Filmstudio ▪ Toppidrettscenter ▪ Svømmehall ▪ IT-arbeidsplasser ▪ Ingeniørbyrå ▪ Nye foreløpig ukjente næringer ▪ Foredling av oppdrettsfisk ▪ Dyreservat ▪ Etablering av en privat videregående skole ▪ «Senter for digital avrusing» ▪ Husbygging basert på solid håndverk og ekstraordinære gode tre-råvarer ▪ Elementhus for eksport ut av regionen til hele Norge og til utlandet ▪ Båtbygging, tradisjonell industri med nye produksjonsmåter, innovative produkter ▪ Sysselsetting i veganleggsvirksomhet ▪ Utvidelse av Geitbåtmuseet ▪ Lokalmat/meieri ▪ Konferansesenter med naturopplevelser og villmarksleir ▪ Teambuilding-senter ▪ Offshorebasert teknologisk industri ▪ «Feriekoloni» - opplevelsescamp for barn/ungdom ▪ Videreutvikling av dagens etablerte næring ▪ Fisketurisme fra utenlandske markeder ▪ Havbruksnæring med nye fiskeslag, innovasjoner, landbasert oppdrett ▪ Algeproduksjon ▪ Viltslakteri ▪ Hytteservice og nye «hyttekolonier» ▪ Næringsmiddelproduksjon – økologisk øl/vin og mat ▪ Lakselakteri ▪ Rugeeggproduksjon ▪ Tekstilproduksjon basert på gamle tradisjoner ▪ Hjortesafari/guiding ▪ Nye overnattingsanlegg med selvhushold ▪ Passivhusproduksjon med innovativ restprodukter, flis til fyring ▪ Ny trevirkeforedling, CO2 fangst ▪ «Nytt landbruk» - teknologi; alger, andre økologiske komponenter

Tekstboks 2. Notater fra framtidsverkstedet (B)

Hvordan fikk vi til dette? Egeninnsats fra Halsasamfunnet
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Langsiktig, målretta arbeidsplassutvikling i tverrfaglig og tverrsektorielt miljø ▪ Et lite IT-kunnskapsmiljø med suksess etablerer seg og vokser raskt ▪ Ildsjeler tas på alvor og gis handlingsrom

- Det er skapt et positivt omdømme av stedet/kommunen
- Ungdom finner kommunen attraktiv – bolig, arbeid og annet – skaper tilbakeflytting og arbeidsplassetablering
- Risikovillig kapital ble tilgjengelig
- Det er drevet godt lobby/akkvisisjonsarbeid mot nasjonale aktører
- Kommunal planlegging/service har hatt høy kompetanse og legger til rette for riktige ting.
- Serviceinnstilt offentlig sektor
- Kreativiteten blomstrer
- Midlertidige boliger og prøveboliger for sesongarbeidere og folk som vurderer flytting permanent
- Et attraktivt og variert boligtilbud – boligtau, eneboliger og leiligheter med fjordutsikt
- Fleksible åpningstider i SFO og barnehage, tilpasset skiftordninger og langpendling
- Økt hyttebygging og kreativ lønnsom nyttiggjøring av dette
- Nye folk flyttet inn i ledige gårdsbruk – nye ideer, ny utvikling
- En stor gruppe nederlandske osteprodusenter eller gründere for annen lønnsom næring, flyttet til Halså og ble raskt inkludert.

I tekstboks 1 ovenfor refereres noen av de ideene og tankene om framtiden som ble drøftet på møtet. Det er viktig å understreke, igjen, at dette er avtrykk etter en «ideutløsende» prosess. Det er ikke forslag eller «planer» for konkrete handlinger, i denne fasen. Deltakerne fikk utfordringen å akseptere at det var skapt 50 nye arbeidsplasser i Halså, 20 år fram i tid. Spørsmålet var hvor, eller i hvilke næringer dette var blitt skapt – og hvordan det var kommet i stand? Deltakeren ble etter en stund med idéproduksjon stilt spørsmålet om deres ideer om framtidige arbeidsplasser var kommet fordi det lå målrettet, felles innsats i Halsåsamfunnet bak – eller om det var «rein flaks»? Noen innspill fra denne økten vises i tekstboks 2.

7.2.3 Andre kunnskapskildemøte

En uke etter framtidswerkstedet gjennomførte vi det andre «Kunnskapskildemøte». Vi arbeidet der noe mer systematisk med ulike komponenter fra attraktivitetsmodellen, tilpasset Halså, i lys av ideer og innspill fra framtidswerkstedet.

Nyttige notater fra arbeidet i kunnskapskildemøte 2, var:

Boliger i Halså.

Det er mye som skjer for tiden (Fjærlia, Glåmsmyra, Røe-stranda, annet). Det er viktig at politikere og saksbehandlere er positive til det som er annerledes og nytenkende på boligbyggingsområde. Det finnes sannsynligvis boliger for dem som ønsker seg tomt eller enebolig. Vi har også tilbud for dem som har drøm om småbruk. Det vi trolig mangler er lett-drevne moderne leiligheter med gode fasiliteter, garasje, lite plen og ikke for stort areal. Å flytte til Halså innebærer sannsynligvis at man ønsker naturtilgang og utsikt. Folk flytter ikke til Halså med forventninger om høy grad av urbanitet. Kommunen må innenfor regelverket se på muligheten for å legge til rette for boliger med utsikt – sjønære, uten å ødelegge friluftslivmulighetene og blokkere for naturopplevelser. Flere av deltakerne var inspirert av det som er gjort på Stokkøya («Bygda 2.0»). Om noen skulle ta initiativet til å bygge veldig annerledes, bør det prøves. Eks. som ble nevnt: Energihus i gammel-moderne tun-form med felleskomposteringsløsninger og tilgang på en sameid kjøkkenhage med resirkulert varme e.l..

Initiativer må i stor grad komme fra private aktører, men kommunen må være innstilt på å bistå med det en kommune kan bistå med. Dette bør det arbeides videre med.

Mat i Halså.

Det ble drøftet om det var rom for/behov/marked/økonomi etc. for en nordmørsk mathall i Halså? Hjort, elg, sau, laks, annen fisk og sjømat, annet vilt - lokalprodusert kjøtt i kombinasjon med «Reint Logisk» og andre serveringssteder? Kunne det vært drevet i forbindelse med noe lokal foredlingsindustri/virksomhet?

Næringsareal i kommunen

Det er fortsatt usikkerhet rundt hvor traseen for ny E-39 kommer. Dette hindrer etablering av næring så lenge ingen tør å investere et sted der det kan komme en vei rett gjennom. Må avklares snarest. Hva med det nye «gyldne triangel» mellom Betna, nytt kryss på Hestnes og Glåmen/Liabøen? Her mente møtedeltakere at det kan åpnes interessante muligheter for et attraktivt sentralt næringsareal når ny vei kommer. Kan dette være et aktuelt sted å utvikle? Vi bør også arbeide med å få en avklaring på hvor Halsåfjorden skal krysses. Det er viktig at lokale prosesser ikke lammes av en vente-og-se-mentalitet.

I følge de lokale deltakerne i prosessen, tyder mye på at LUK-prosjektet bør arbeide målrettet videre med mer kunnskap og tydeligere fokus på prosesser i forhold til at Halså kommunes næringsliv/besøksnæring for at en framtidig E-39 investering, kan bli best mulig utnyttet.

Omdømme

Ordførerens gjøren og laden både «hjemme» i kommunen og utenfor, er viktig for omdømme. Vedkommendes innsats overfor eksterne samarbeidspartnere, beslutningstakere i fylke og utenfor dette, og evne til å skape «positivt media» betyr, i følge møtedeltakerne, en god del. Kanskje forteller vi i for liten grad om det som er bra her: God fiberdekning, skolerresultater i nasjonal toppklasse, lavt sykefravær, nybygget barnehage, ny skole, m.m. Er det mulig å skape én informasjonskanal som innbyggerne bruker i mangel av lokalavis eller annet lokalt media? iHalsa.no er det nærmeste vi kommer i dag, men hva kan man bruke for å være sikker på at «alle» får det viktigste med seg – begynne med «hjemmefronten»? Vi trenger å bygge en felles kultur. En idé med mer presentasjon av nyskolen og barnehagene og andre tilflytter-faktorer, med bilder og fortellinger på kommunens hjemmesider – blir slike medier brukt? Åpen dag på skolen i forbindelse med neste bygdadag eller annen samling i området. Utvikle skolen som sentral møteplass for hele kommunen, så ofte som mulig/naturlig. Halsa.no kan være nyttig for å fylle et uutnyttet hull i Halså for øyeblikket. En idé om LUK-prosjektlederen eller andre for å holde et mediehåndterings- og mediearbeidskurs ble lansert. Det ble diskutert om kommunen burde kutte ut slagordet «Kjenn kor du trives». Møtedeltakerne var usikre og delvis uenige om nødvendigheten av å erstatte det med noe nytt. Likevel ble det understreket at det er viktig å arbeide for å skape en felles «Halsåidentitet» som gjør det lettere å huske på hva en skal være tydelig på i prioriteringer innad og kommunikasjon utad.

Innflyttere

Møtets deltakere diskuterte om tilflyttere – både norske og utenlandske – tas godt nok vare på. Deltakerne brakte inn i samtalen interessante erfaringer fra Haram kommune hvor man

visstnok ikke skiller mellom asylsøkere, flyktninger, europeisk arbeidsinnvandring og innflyttere fra andre land osv. Alle får tilbud om velkomst og integreringstiltak fra kommunen på lik linje, og alle behandles som interessante og nyttige ressurser. Har de som er innflyttet en møteplass? Gjør vi nok for å ta imot, er vi bevisste og flinke nok med integrering, er arbeidslivet bevisste, hva med frivilligheten/foreningslivet? Frivilligsentralen bør brukes aktivt. Arbeidsinnvandring er grunnlaget for vekst i hele fylket. Vi må være spesielt flinke på dette området i Halså, det er vi neppe i dag, mente deltakerne.

Stedets kultur og identitet

Er det gode vilkår for de som ønsker å starte opp noe nytt i kommunen? Det bør vi vite! Her er både negative og positive krefter – vi må gjødsle og dyrke de positive. Hvordan gjør vi det? Det bør drøftes og arbeides bevisst med. Å backe opp dem som våger, gi dem positive tilbakemeldinger – en pris? Det er vanskelig og sårbart å være i en oppstartsfase, enten det dreier seg om noe nytt innenfor avansert næringsliv i millionklassen, eller en utvidelse av eksisterende foreningsaktivitet. Finnes det i Halså en innovasjonskultur? Hva er i tilfelle det – og kan den skapes? Dette bør vi sette oss mer inn i og bli kompetente i forhold til, som *sted!*

7.3 Framtidig utviklingsarbeid

Halså kommune lykkes relativt bra med å holde på sine innbyggere, tross dramatisk arbeidsplassnedgang. Det er svak arbeidsplassutvikling i privat sektor som er hovedårsaken til netto fraflytting. Kommunen er moderat integrert i egen region, slik at det finnes muligheter for innbyggere til å bo i kommunen mens de har arbeidsplass i annen kommune. De nærmeste kommunene har imidlertid ingen særskilt vekst i sitt arbeidsliv som kan kompensere for Halsås egen svake utvikling. Det er derfor liten «hjelp» å hente hos nabokommunene. En mulig framtidig vei og brobygging mot Kristiansund og Trondheim, ville sannsynligvis slått positivt ut på Halsås bostedsattraktivitet – men dette er ikke sikkert. Store deler av kommunens lokalbefolkning later til å tro på en slik løsning, men gode veier ut til større regioner kan også bli nettopp det, gode veier ut – også for flyttelass. Vi kjenner en rekke eksempler på distriktskommuner som har tapt innbyggere (og arbeidsplasser) også etter at det er investert i betydelige samferdselsmessige tiltak. Å utnytte effekten av slike tiltak handler sannsynligvis for en stor del om hva man foretar seg lokalt, i *tilllegg* til det presset man legger på overordnede myndigheter for å få til en bedret infrastruktur.³

Det er dette siste – egen innsats for økt attraktivitet - dette prosjektet har kartlagt og pekt på i den deltakerbaserte prosessen. Lokalsamfunn har et handlingsrom for å skape sin egen framtid. Det lokale utviklingsarbeidet i Halså bør, dersom man skal ta resultatene fra dette notatets kunnskapsgrunnlag på alvor, arbeide med sin egen arbeidsplassutvikling. Besøksnæringen, inklusive den delen av næringen som skal tjene penger på egen befolkning, er svak. Aktivitetsnæring i en del av Norge hvor grunnlaget for naturbaserte aktiviteter og opplevelser burde finnes i rikt mon, er nesten helt fraværende. Tradisjonell industrisysseletting er i stor

---

³ NRK hadde i 2013 en serie reportasjer om distriktskommuner som også etter betydelige infrastrukturinvesteringer, opplevde nedgang i folketallet. Se: www.nrk.no/okonomi/fracflytting-trass-i-bruforbindelser-1.10964923

utstrekning innleid på midlertidige kontrakter og landbruket som i tidligere tider var en betydelig arbeidsplassfaktor i Halså, er sterkt redusert.

Det finnes ingen lett vei over de omfattende utfordringene som bildet ovenfor tegner. En start på den vanskelige veien, er det imidlertid å gå i rett retning. Vi tror det er to spor som arbeidet vidare må følge. Det ene handler om å bygge enda sterkere regionalt partnerskap og forpliktende strategier sammen med nabokommuner som deler mange av de samme utfordringene, men som likevel har noen komplementære styrker (og svakheter) i forhold til Halså. Den andre sporet handler om (fortsatt) å arbeide kreativt, konstruktivt og tverrfaglig med lokale innovasjonsprosesser rettet mot arbeidsplassvekst. Arbeidsplasser i det private næringslivet kan ikke - eller skal ikke - skapes av kommunen. Men kommunal sektor kan legge til rette for prosesser, arenaer og aktørkoblinger som er nødvendig for å stimulere stedlig næringsutvikling.

Vilje mot og en dedikert utviklingskultur preget av nysgjerrighet og tillit overfor annerledes-tenkende er en forutsetning for å få dette til. Vår erfaring med Halså kommune og stedets innbyggere er at slike kvaliteter finnes, selv om de sikkert kan utvikles ytterligere.

